

Asia: VN/10164/2019

Lausuntopyyntö vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän ehdotuksesta hallituksen esitysluonnokseksi lastensuojelun vaativaa sijaishuoltoa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

1. Esitetään lisättäväksi uusi 2 momentti pykälään 4 a § Lapsen oikeus tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Selkiyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten rajanvetoa? Jos ei, miten säännöstä tulisi muuttaa?

4 a §:ään ehdotetaan lisättävän: ”Lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon tarkoituksena on lapsen henkinen ja fyysinen suojeleminen sekä lapsen vastuullisuuden ja itsenäistymisen tukeminen. Kasvatus, valvonta ja huolenpito eivät saa olla lasta alistavia tai muulla tavoin hänen ihmisarvoaan loukkaavia.”

Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastusraportit ja lastensuojelun sijaishuoltoa koskeva menneisyystutkimus (Hytönen ym. 2016) osoittavat, että sijaishuollossa on ilmennyt lasta alistavia, nöyryyttäviä ja ihmisarvoa loukkaavia käytäntöjä. Hyvän kasvatuksen ja huolenpidon toteutumista arjen tasolla on syytä vahvistaa kaikin keinoin ja ehdotettu lisäys lainkohtaan on kannatettava.

Ehdotetun lisäyksen käytäntöä ohjaava merkitys saattaa kuitenkin jäädä ohueksi. On myös todettava, että kyseisessä 4 a §:ssä on jo viittaus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 1 §:ään. Lapsen huollosta ja tapaamisesta annetun lain 1 §:ssä kuvataan varsin perusteellisesti, mitä lapsen hyvä huolenpito ja kasvatus on, ja mitä se ei saa olla. Sijaishuollon toimintakulttuurin kehittäminen ja lapsenoikeusperustaisuuden vahvistaminen vaatii oikeudellisen sääntelyn täsmentämisen lisäksi, ja ennen kaikkea, muita kansallisia toimenpiteitä: sijaishuollon kokonaisvaltaista kehittämistä.

Ehdotuksen tavoitteena on selkiyttää kasvatuksen, huolenpidon ja valvonnan sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten rajanvetoa. Ehdotettu 4 a §:n muotoilu vastaa varsin heikosti siihen tavoitteeseen, että se selventäisi kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten eroa, siten kuin sijaishuollon kentällä on tarvetta kokonaisuuden selkiinnyttämiselle. Selkiinnyttämisen tarve liittyy ennen kaikkea lain soveltamiseen ja tulkintaan. 4 a §:ään ehdotettu lisäys ei anna eväitä niihin arkisiin tilanteisiin, joissa työntekijät kokevat haasteita lain tulkinnassa ja soveltamisessa.

Kuten EOA:n tarkastusraporteista ilmenee, epäselvyyksiä on ilmennyt esimerkiksi siihen liittyen, milloin lapsen tai nuoren vapaan liikkumisen rajoittaminen täyttää lastensuojelulain mukaisen liikkumisvapauden rajoitustoimenpiteen kriteerit ja milloin kyse on hyväksyttävistä kasvatuksellisista ja laitoksen arkisista säännöistä, joista ei edellytetä päätöstä. Epäselvyyttä on aiheuttanut myös

laitoksen ovien lukitseminen tilanteessa, jossa yhden tai osan lapsista kohdalla on rajoitettu liikkumisvapautta rajoituspäätöksellä, ja toisen lasten kohdalla ei ole ollut tarvetta rajoittaa liikkumisvapautta.

Lain tulkintaan ja soveltamiseen liittyvää kansallista ohjausta on selkiytettävä. Jokaisen lapsen tilanne edellyttää yksilöllistä harkintaa ja koska laintasolla yksityiskohtainen sääntelyn täsmentäminen koskien sallittuja kasvatuskeinoja tai rajoitustoimenpiteiden soveltamista on mahdotonta, on keskeistä panostaa selkeään ja riittävään ennakolliseen ohjaukseen. Haasteena käytännön työntekijöiden keskuudessa on koettu se, että sijaishuollon ohjausta ja valvontaa suorittavien tahojen on nähty antavan ristiriitaisia ohjeita lain tulkintaan ja soveltamiseen liittyen.

Eriyisen tärkeää on ennakollinen ohjaus- ja valvontatyö. Arjen tilanteista ja haasteita aiheuttavista lain tulkinnallisista kysymyksistä tulee käydä keskustelua aktiivisesti eri osapuolten kesken, jotta epäselvyydet saadaan minimoitua ja haastavimmatkin tilanteet saadaan lasten näkökulmasta toimiviksi. Lain tulkintaan ja soveltamiseen on tarpeen laatia selkeitä kansallisia ohjeita, siinä määrin kuin se on mahdollista ottaen huomioon lastensuojelutyön edellyttämän lapsi- ja tapauskohtaisen harkinnan.

Kaikilla tasoilla tapahtuvaan ohjaus- ja valvontatyöhön on varattava riittävät resurssit. Muun muassa kuntien yksikkökohtaisen valvonnan ja sosiaalityön resurssit on monessa yhteydessä todettu riittämättömiksi. Eduskunnan oikeusasiamiehen, Valviran ja aluehallintovirastojen lisäksi nimenomaan kuntien yksikkökohtainen ohjaus- ja valvontatyö sekä sosiaalityöntekijän toteuttama lapsikohtainen seuranta- ja valvontatyö vaativat riittävää henkilöstöresursointia. (Valvira 2019, Porko ym. 2018)

Oleellista on panostaa kansallisella tasolla sijaishuollon osaamisen vahvistamiseen, perus- ja ihmisoikeuksien syvälliseen ymmärtämiseen ja siihen, että sijaishuollon ammattilaiset tuntevat rajoitusten käytön yleiset edellytykset.

Riittävän osaamistason varmistaminen ei voi jäädä ainoastaan työnantajan vastuulle. Julkisen vallan ottaessa vastuun lapsen hyvinvoinnista huostaanoton yhteydessä, vastuu toiminnan riittävän selkeästä ohjauksesta on myös julkisella vallalla. On tarpeen käydä keskustelua siitä, mikä on työnantajien perehdytyksen, täydennyskoulutuksen, ja yliopistojen sekä ammattikorkeakoulujen rooli riittävien valmiuksien varmistamisessa sijaishuollon työhön ja miten toisaalta rakenteellisilla ratkaisulla, kuten valvonnan ja ohjauksen selkiyttämällä ja vahvistamisella ja OT-keskusten tuella voidaan tukea käytännön työn osaamista. Myös työntekijöiden persoonalliseen soveltavuuteen tulee kiinnittää huomiota.

Sijaishuoltoa tulee kehittää kokonaisvaltaisesti, jotta hyvä ja turvallinen huolenpito ja lapsen oikeudet toteutuvat jokaisen lapsen kohdalla.

2. Esitetään säädettäväksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä (13 b §). Mitä vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän tehtävänä on ennen kaikkea lapsen edun varmistaminen lastensuojelun asiakkaalle (Lastensuojelulaki 2007/417, 24 §). Säännöskohtaisissa perusteluissa

kuvataan erinomaisella tavalla sosiaalityön laajaa asiantuntijuutta, tehtäviä ja velvoitteita. Perusteluissa myös todetaan, että ”asiakastyön mitoituksella pyritään takaamaan, että sosiaalityöntekijällä on tosiasiaa aikaa paneutua lasten ja nuorten tuen tarpeisiin ja tunnistaa ne nykyistä aiemmin sekä etsiä niihin parhaiten vastaavat keinot ja palvelut”.

Asiakasmitoitus ja asiakasmäärän lakisääteinen rajaaminen on kannatettavaa ja välttämätöntä, jotta lastensuojelun sosiaalityö voi toteutua laadukkaalla ja eettisellä tavalla, ja asiakkaiden oikeusturva ja asiakasturvallisuus toteutuvat.

Mitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä ei kuitenkaan tue vielä riittävällä tavalla tavoitetta edistää lastensuojelun laatua, asiakasturvallisuutta ja vaikuttavuutta. Pykälässä ei myöskään oteta kantaa Sanna Marinin hallitusohjelman kirjaukseen vähentää asiakasmäärä asteittain 30 lapseen/sosiaalityöntekijä.

Ehdotettu asiakasmitoitus 35 lasta/sosiaalityöntekijä ei ota huomioon lastensuojelun sosiaalityön laaja-alaisen työn edellyttämää aikaa. Se ei vastaa tavoitteeseen, että sosiaalityöntekijällä olisi mahdollisuuksia paneutua arviointi- ja päätöksentekotyöhön tai järjestää aikaa kohtaamiseen sekä laaja-alaiseen läheis- ja asiantuntijaverkostotyöhön. Mitoitus tulee asettaa tasolle, jolla kyetään turvaamaan laadukas lastensuojelu sitä tarvitseville lapsille. Lastensuojelun Keskusliitto on ehdottanut asiakasmääräksi korkeintaan 25 lasta/sosiaalityöntekijä. Niin ikään lastensuojelun toimintaedellytyksiä ja laatua tarkastellut selvitysryhmä totesi raportissaan kohtuulliseksi asiakasmääräksi korkeintaan 25 lasta/sosiaalityöntekijä (Kananoja & Ruuskanen 2019).

Lastensuojelun sosiaalityössä kohdattavat lasten ja perheiden tilanteet ovat yhä monitahoisempia, mikä edellyttää entistä enemmän vaikuttavuutta lastensuojelulta. Toisinaan muutaman lapsen ja perheen kokonaistilanteen kriisiytyminen saattaa yksinään viedä usean päivän sosiaalityöntekijän työajasta. Haasteena lastensuojelussa on, etteivät tuki ja interventiot aina kohdistu oikea-aikaisesti, kun lasten ja perheiden tilanteiden äärelle ei pystytä pysähtymään riittävän paneutuneesti. Lapsilähtöinen ja suhdeperustainen työskentely ei toteudu työn edellyttäessä runsaasti hallinnollisia päätöksiä ja dokumentointia, jotka nekin ovat asiakkaiden oikeusturvan kannalta välttämättömiä. On arvioitu, että työajan puitteissa yksi sosiaalityöntekijä voi hoitaa laadukkaasti korkeintaan 15 lapsen asiaa vuodessa. (Heino ym. 2016.)

Vaikuttavan lastensuojelun keskeisin elementti on suhde. Kansallisena tavoitteena on ollut edistää suhdeperustaisuutta mm. systeemisen mallin avulla. Systeemiseen lastensuojeluun liittynyt arviointi toi esiin, että systeemisen mallin implementoinnin ja vaikuttavuuden keskeisin haaste oli liian korkeat asiakasmäärät (Aaltio & Isokuortti 2019). Mikäli systeemisen lastensuojelun mallia halutaan kansallisesti edistää, tulisi lakisääteisen asiakasmäärän tukea mallin täysimääräistä toteutumista käytännön tasolla.

Sosiaalityön ydin on suhdeperustainen työ ja lapsen edun toteutumisen varmistaminen. Nyt kokonaisuudessaan ehdotukset lainsäädäntöön normittavat sosiaalityön tekemistä yhä yksityiskohtaisemmalla tasolla. Sosiaalityön roolin on oltava vahva lapsen asiakasprosessissa, ja sitä vahvistetaan parhaiten riittävän matalalla asiakasmäärällä.

On tärkeää huomata, että monen muun lakiehdotuksen pykälän käytännön toteutuminen on riippuvainen siitä, millaisena sosiaalityön asiakasmäärä toteutuu. Ehdotuksen mukaisesti sijaishuollon aikaiset rajoituspäätökset tulisivat entistä useammin sosiaalityöntekijän päätettäväksi, mikä on merkittävän julkisen vallan käytön näkökulmasta perusteltua. Sosiaalityöntekijä ei voi kantaa kokonaisvastuuta asiakkaan tilanteesta ja ottaa nykyistä suurempaa vastuuta

rajoituspäätöksistä ehdotetulla tavalla, jos asiakkaita on liikaa. Eettinen harkinta ja asioiden äärelle pysähtyminen edellyttää huomattavasti matalampaa asiakasmäärää kuin nyt 13 b §:ssä ehdotetaan varsinkin, kun on kyse toimenpiteistä, joilla puututaan lapsen tai perheen perus- ja ihmisoikeuksiin perustavanlaatuisesti. Sijaishuollon kehittämisessä on varmistettava, että sijaishuollon sosiaalityöntekijällä on aikaa tavata lasta kahden kesken ja tehdä huolelliseen arvioon perustuvia

päätöksiä sijaishuollon aikana. Lapsen asiakasturvallisuuden ja oikeusturvan toteutuminen asettuu kyseenalaiseksi, jos sosiaalityön sääntely lisääntyy tilanteessa, jossa lapsikohtaista asiakasmäärää ei rajata riittävän alhaiselle tasolle.

Jälkihuolto on nykyisen määritelmän mukaan osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua; 3§ mukaan: ”Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto.” Keskeinen kysymys on, miksi jälkihuolto on rajattu ehdotetun 13 b pykälän ulkopuolelle, kun se kuitenkin nykyisen lain tulkinnan perusteella on osa lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua.

Säännöskohtaisissa perusteluissa tulisi myös selkiyttää, millä tavalla ehdotettu asiakasmäärä suhteutuu tilanteisiin, joissa lastensuojelun sosiaalityöntekijä tekee ns. yhdennettyä sosiaalityötä, ei ainoastaan lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelun sosiaalityötä.

3 a. Vastaavatko 15 §:n täsmennykset tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

3 b. Mitä käytännön vaikutuksia näette ehdotuksella olevan?

Lasten ja nuorten oikeus tarvitsemaansa hoitoon ei näytä aina toteutuvan. Haasteet palvelujen saatavuudessa ja yhteistyössä ovat liittyneet erityisesti lasten ja nuorten mielenterveyspalveluihin sekä vammaispalveluihin. (Sinko 2016.) YK:n lapsen oikeuksien komitea on Suomelle antamissaan päätelmissä ja suosituksissa ilmaissut huolensa toistuvista sijoituksista sekä sijaishuollossa olevien lasten riittämättömistä mielenterveyspalveluista (YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmät Suomelle (2011), CRC/C/FIN/CO/4, kohta 32).

Myös apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin on vuonna 2016 kuntien lastensuojelua koskevien tarkastusten myötä todennut, että lastensuojelun asiakkaiden vaikeus saada psykiatrian palveluita näyttää olevan valtakunnallinen ongelma (Talentia-lehti). Palvelujärjestelmän puutteet heijastuvat lastensuojeluun aiheuttaen lastensuojelun tukitoimien ja interventioiden tarvetta silloinkin, kun lapsen ja nuoren tuen tarve olisi ensisijaisesti jokin muu, kuin lastensuojelullisen tuen tarve. Muun muassa oikeuskanslerin virasto on vuonna 2019 kiinnittänyt huomiota sairaanhoitopiirin velvollisuuteen järjestää viivytyksettä lastenpsykiatrista hoitoa tilanteessa, jossa lapsi oli jouduttu sijoittamaan perhekotiin lastenpsykiatrisen osastohoidon viivytyksen vuoksi (Apulaisoikeuskanslerin ratkaisut, OKV/657/1/2018).

Vammaispalvelujen ja lastensuojelun kesken on toisinaan suoranaisia taisteluja siitä, kumpi taho vastaa lapsen ja perheen tuesta, kun kyseessä on vammaisen lapsi. Joskus yhteistyö sujuu, mutta välillä on hyvin haastavaa määritellä, johtuuko lapsen ja perheen tuen tarve ensisijaisesti lapsen vammasta vai vanhemmuuden puutteista. Lastensuojelulla ja vammaispalveluilla voi olla hyvin eri

näkemyksiä siitä, mistä perheen tuen tarpeesta on kyse. Lastensuojelun näkökulmasta tilanne ei välttämättä näyttäytyä ensisijaisesti lastensuojelullisena huolena, vaan vanhemman uupumuksen nähdään nousevan siitä, ettei perhe saa riittävästi vammaispalveluita. (Sinko 2016.)

Sijoitettujen lasten kohdalla riittämättömät lapsen kuntoutusta tukevat sosiaali- ja terveyspalvelut voivat aiheuttaa sijaishuollon katkonaisuutta ja toistuvia sijaishuolto paikan muutoksia.

Riittämättömät sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja ylisektorisen yhteistyön toimimattomuus sijaishuollon aikana voivat estää sijoituksen tarkoituksen toteutumisen sekä heikentää lapsen tai nuoren kuntoutumista. Esimerkiksi erittäin vaativan tason kokonaisvaltaista huolenpitoa tarjoavat erityisen huolenpidon (EHO) -jaksot paikkaavat osittain lasten- ja nuorisopsykiatrian saatavuuden ongelmia (Wennberg ym. 2020).

Tärkeää on, että ennen sijoitusta, sijaishuolto paikan sopivuuden arvioinnissa sosiaalityöntekijällä on tukenaan arvio lapsen psyykkisestä, kognitiivisesta ja fyysisestä terveydentilasta sekä tuen tarpeista. Tämä edellyttää esimerkiksi psyykkisen voimien, kognitiivisen tason tai neuropsykiatrista tai kehitysvamma palveluiden arviota, jotta lapsen tai nuoren kokonaistilanteesta saadaan riittävä käsitys.

Lain 15 §:n ja 15a §:n täsmennykset koskien lapsen oikeutta saada tarvitsemansa sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut viivytyksettä ovat tarpeelliset ja välttämättömät. Täsmennykset edistävät YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteita koskien lapsen oikeutta saada tarvitsemansa terveyspalvelut sekä kuntoutukseen tarkoitettut palvelut (YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, 24 artikla).

Lakiin lisättäisiin kohta, että mikäli terveydenhuollossa arvioidaan, ettei lapsi ole autettavissa terveydenhuollon keinoin, on terveydenhuollon ammattihenkilön perusteltava arvionsa kirjallisesti sosiaalityöntekijän pyynnöstä salassapitovelvollisuuden estämättä. Täsmennys on tarpeellinen, sillä se lisää lapsen tuen ja palvelujen tarpeen arvioinnin läpinäkyvyyttä. Tämä on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa tehdään lapsen ja perheen yksityisyyden suojaan merkittävällä tavalla puuttuvia toimenpiteitä, kuten lastensuojelun viimesijainen interventio, huostaanotto.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei lapsen vanhempia tueta riittävästi sijaishuollon aikana (YK:n lapsen oikeuksien komitean päätelmät Suomelle (2011), CRC/C/FIN/CO/4, kohta 32-33). Riittävä vanhempien tuki, joka edellyttää sijaishuollon sosiaalityön ja perhetyön lisäksi usein vanhempien sosiaali- ja terveyspalveluita edistää lastensuojelulain velvoitetta tukea perheen jälleenyhdistämistä. Lain 15 §:ään lisättävä kohta riittävän aikuissosiaalityön sekä mielenterveys- ja päihde palveluiden asiantuntijuuden varmistamisesta lastensuojelun aikana sekä perheen palvelujen järjestämisestä viivytyksettä on näin ollen tarpeellinen.

On kuitenkin tarpeen kiinnittää huomiota myös lain toimeenpanoon ja siihen, miten ylisektorista yhteistyötä voidaan lisätä valtakunnallisesti muilla keinoin. Ehdotettu oikeudellinen sääntely ei yksin takaa yhteistyön toteutumista. Yhteistyön toteutuminen edellyttää muun muassa sektoreiden yksikanavaista rahoitusta, toimivia yhteistyön malleja ja palvelupolkuja, yhteisesti sovittuja toimintatapoja sekä yhteistyön mahdollistavat riittävät henkilöstöresurssit. Yksikanavainen rahoitus voisi olla tarkoituksen mukaista esimerkiksi lasten ja nuorten mielenterveys palveluiden, päihde palveluiden ja lastensuojelun välillä.

Niin ikään on tarkasteltava todellisia palvelupuutteita ja vahvistettava aukkoja palveluissa. Erityisesti nuorten päihdepsykiatrista tukea sekä lasten ja nuorten neuropsykiatrista palveluita tulee kehittää ja

vahvistaa. Oleellista on palveluiden joustavuus sekä se, että kaikissa palveluissa pyritään tekemään sinnikkäästi motivointityötä silloin, kun lapsen, nuoren tai perheen sitoutuminen tukeen on heikkoa.

4. Ehdotuksessa esitetään säädettävän lapsen sosiaalihuollon asian vireille tulosta voimassa olevan lastensuojeluasian vireille tulon sijaan. Tavoitteena on, että tämä vahvistaisi sosiaalihuollon palvelutarpeen arvioinnin ensisijaisuutta. Onko ehdotettu sääntely tarkoituksenmukainen asetetun tavoitteen kannalta?

Ei kantaa

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4

Lain 26 §:n jakaminen kahteen osaan on perusteltua siitä näkökulmasta, että se korostaa myös lastensuojelun asian olevan palvelutarpeen arvioinnin aikana vireillä sosiaalihuoltolain mukaisena asiakkuutena.

Lausuntopyyntöä esitettyä tavoitetta, että sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointi olisi ensisijaista, emme kannata. Esitetty kysymys ja tavoitteen tarkoitus ovat itsessään kyseenalaiset, eivätkä säännöskohtaiset perustelut avaa kokonaisuutta. Arviointi tulisi aina tehdä hyvin ja siinä laajuudessa, kuin lapsen kokonaistilanne sitä vaatii. Ensisijaista ei ole tehdä arviointia sosiaalihuoltolain mukaisena. Lastensuojelun tarve tulisi lähtökohtaisesti aina arvioida, kuten se on lain tekstissäkin ilmaistu. Kattavalla palvelutarpeen arvioinnilla voidaan ehkäistä turhaa asian siirtelyä sosiaalihuoltolain mukaisen perhesosiaalityön ja lastensuojelun välillä. Jos lastensuojelun tarvetta ei selvitetä osana palvelutarpeen arviointia, olisi lapsen palvelutarpeen arvioinnista laadittavaan yhteenvedoon merkittävät syyt, joiden vuoksi asian on arvioitu olevan selvästi luonteeltaan sellainen, ettei lastensuojelun tukitoimia tarvita.

26 a §:n otsikoksi ehdottaisimme ”Lastensuojelulain mukaisten palvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittäminen” sijaan vakiintunutta käsitettä lastensuojelutarpeen selvittäminen. Tämä kuvaisi selkeämmin pykälän sisältöä.

26 § ei nosteta juurikaan esille arvioinnin monialaisuutta. Tässä viitataan vain sosiaalihuoltolakiin, jossa monialaisesta yhteistyöstä on säädetty pykälässä 41. Myös lastensuojelulain pykälään olisi voinut nostaa esille monialaisen arvioinnin tärkeys.

Lain 26 a §:ssä todetaan, ettei palvelutarpeen arviointia voi hankkia yksityiseltä palveluntuottajalta tai muulta yksityiseltä toimijalta. On perusteltua ja välttämätöntä, että palvelutarpeen arviointiin kiinteästi liittyvä julkisen vallan käyttö on selkeästi julkissektorin viranhaltijan tehtävä. Lastensuojelun sosiaalityössä päätöksenteko, kohtaamistyö ja arviointi kietoutuvat yhteen. Tehdyllä arvioinnilla ja päätöksillä voi olla merkittäviä vaikutuksia lapsen ja perheen elämään, ja toisinaan lastensuojelutoimenpitein puututaan syvästi lapsen ja perheen perusoikeuksiin. Tällöin on tärkeää, että myös päätöksen pohjalla oleva arviointi perustuu viranomaisarvioon eikä sitä ole mahdollista toteuttaa yksityisen palveluntuottajan tekemänä työnä.

Kuten todettu, arviointi kietoutuu lastensuojelun sosiaalityön kohtaamis- ja arviointityöhön kiinteästi ja lastensuojelun prosessin kaikissa eri vaiheissa. On ongelmallista, että yksityisen palveluntuottajan

tekemä arviointi poissuljetaan ainoastaan yhdestä prosessin vaiheesta: palvelutarpeen arvioinnin laatimisesta. Julkisen vallan käyttö viranomaistyönä tulisi turvata lastensuojelun sosiaalityössä läpileikkaavasti asiakkuuden kaikissa vaiheissa.

5. Ehdotuksessa esitetään lastensuojelun asiakkuuden päättymisestä säätämistä. Mitä käytännön vaikutuksia tällä sääntelyllä olisi?

Ehdotettu muutos on kannatettava. Nykyisellään lastensuojelulaissa ei säädetä lastensuojelun asiakkuuden päättymisestä. Nykyistä selkeämpi asiakkuuden päättymiseen liittyvä säätely edistää suunnitelmallista asiakkuuden päättämistä. Lapsen ja perheen on tärkeää tietää, milloin lapsella on lastensuojelun asiakkuus ja milloin se on päätetty.

6 a. Arvioitko ehdotetun säädöksen johtavan käytännössä avohuollon palvelujen kehittämiseen?

Kyllä pääosin

6 b. Miten arvioitte tämän tavoitteen toteutuvan ehdotetun säännöksen avulla?

37 b §:ssä säädettävä uusi kohta, tehostettu avohuollon tukitoimi on tarpeellinen lisäys lastensuojelulakiin. Kodin ulkopuoliset sijoitukset ovat lisääntyneet usean vuoden ajan (THL), mikä asettaa tarvetta tehostaa lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Lastensuojelun asiakkaat hyötyisivät usein intensiivisemmistä avohuollon tukitoimista, joita nykyisellään kyetään järjestämään. Kuten säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, riittävän tukevilla avohuollon palveluilla voidaan joissain tapauksissa ennaltaehkäistä sijoituksen tarve.

Lakiin tehtävä lisäys tehostetusta avohuollon tukitoimesta todennäköisesti edistää palveluvalikoiman kehittymistä. Säännöskohtaisissa perusteluissa tehostettu avohuollon tukitoimia määritellään väljästi. Sen kuvataan olevan esimerkiksi kotiin päin tehtävää intensiivistä työskentelyä tai koko perheen kuntouttavaa työskentelyä perhetukikeskuksessa.

Kansallisessa kehittämisessä olisikin oleellista tarkentaa yhteistä visiota siitä, mitä lastensuojelun ja sen tukitoimien toivotaan olevan. Palveluita ja käytäntöjä tulisi kehittää yhä enemmän asiakaskeskeisesti ja osallisuuden periaatteella. Kehittämistyössä on syytä huomioida palvelunkäyttäjien (lasten, nuorten ja perheiden) ja kokemusasiantuntijoiden ymmärrys siitä, millainen tuki heitä auttaa. Toisekseen palveluihin liittyvää kehittämistyötä on tehtävä entistä enemmän tutkimusperustaisesti. Kehittämistä tulisi ohjata tutkimukseen perustuva arvio lastensuojelun avohuollon palveluiden vaikuttavuudesta ja asiakkaiden tuen tarpeista.

On syytä painottaa, että palveluiden tehostaminen ei yksin riitä, vaan yhteisenä kansallisena tavoitteena tulee olla palvelujärjestelmän joustavoittaminen siten, että lasten ja perheiden yksilöllisiin tarpeisiin kyetään vastaamaan ja tukea räätälöimään tilannekohtaisesti. Lastensuojelu yksin ei kykene tukemaan lapsia ja perheitä riittävästi eikä ratkaisemaan ylisektoriseen yhteistyöhön liittyviä rakenteellisia haasteita.

7. Sijaishuoltoapaikan valintaa koskevaa sääntelyä ehdotetaan täsmennettävän. Sijaishuoltoapaikan valinnassa tulisi aina arvioida yksilöllisesti lapsen etu, lapsen tarpeita vastaava kuntoutuksellinen osaaminen ja lapsen varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja muun opetuksen sekä siihen tarvittavan tuen varmistaminen. Millaisia vaikutuksia näette ehdotetulla sääntelyllä olevan sijaishuoltoapaikan valintaan ja sitä koskevaan päätöksentekoon? Onko pykälän sääntely asetettujen tavoitteiden näkökulmasta riittävä?

Sijaishuoltoapaikan valintaa koskevaa 50 §:ää ehdotetaan täydennettävän siten, että sijaishuoltoapaikan valinnassa tulee kiinnittää huomiota sijaishuoltoapaikassa olevaan osaamiseen, tutkimustietoon ja kuntoutukselliseen erityisosaamiseen sekä käytännön kokemukseen perustuvaan asiantuntemukseen. Huomiota tulee kiinnittää myös lapsen varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja

muun opetuksen toteutumiseen. Maininta lapsen kielellisen, kulttuurisen sekä uskonnollisen taustan huomioimisesta sijaishuoltopaikan valinnassa on sen sijaan poistettu pykälästä.

Yhä parempaan tietoon perustuva päätöksenteko sijaishuoltopaikan valinnassa on kannatettava suunta, sillä sijaishuoltopaikan valinta on tärkeä ja huolellista arviota edellyttävä vaihe. Sijaishuoltopaikan valinta on lastensuojeluprosessin yksi vaativimmista tehtävistä. Lapsen yksilöllisiä tarpeita vastaavan sijaishuoltopaikan valinta vaikuttaa sijaishuollon tarkoituksen toteutumiseen ja kuntoutuksen vaikuttavuuteen. Oikealla sijaishuoltopaikan valinnalla voidaan ennaltaehkäistä sijaishuoltopaikan muutoksia ja järjestelmän tuottamien toistuvien hylkäämiskokemusten tuottamista lapselle tai nuorelle. (Sinko 2016.)

On kuitenkin syytä kiinnittää huomiota siihen millä tavoin nykyiset rakenteet tukevat tietoon perustuvaa päätöksentekoa sijaishuoltopaikkaa valitessa. Tutkimustietoon ja kuntoutukselliseen erityisosaamiseen liittyvä sijaishuoltopaikan valinta on tärkeä tavoite. Tällä hetkellä pykälän tavoitteen ei voi sanoa olevan realistinen, sillä käytössä olevista tutkimukseen perustuvista menetelmistä tai käytännöistä ei ole kansallisesti koottua tietoa. Toisin sanoen, meillä ei ole tietoa siitä, mitä kuntouttavia menetelmiä sijaishuoltopaikoissa valtakunnallisesti käytetään. Laitoshuollon kenttä on kovin sirpaleinen ja erityisosaamisen määrittely yksikkökohtaista ja moninaista. Sijaishuollon aikaiset hyvät käytännöt eivät ole aina vain näyttöön perustuvia menetelmiä, vaan hyvää ja kuntouttavaa arkea tukevat erilaiset henkilöstön täydennyskoulutukset ja yhteistä työtä ohjaavat orientaatiot.

Laitoshoidon yksiköt kattava kansallinen rekisteri on vasta kehittämisvaiheessa, joten ei ole selvää, miten hyvin se vastaa ehdotetun lain täsmentämisen tarpeeseen. Ehdotettu lainsäädännön täsmennys jää tavoitteelliseksi, kun olemassa olevat rakenteet eivät tue riittävällä tavalla tietoon perustuvaa sijaishuoltopaikan valintaa. Oleellista on kehittää sijaishuoltopaikan valintaa tukevia rakenteita kaikki sijaishuollon muodot kattavalla rekisterillä. Lisäksi on kehitettävä moniammatillista ja kuntouttavampaa sijaishuoltoa. Tärkeää on myös kehittää sijaishuollon muotoja ja ylisektorista työskentelyä siten, että se vastaa lasten yksilöllisiin tarpeisiin yhä paremmin.

Sijaishuoltopaikan valinnassa on otettava huomioon hyvin monia eri asioita ja sijaishuoltopaikan valinnasta tarvitaan tutkimustietoa. Sijaishuoltopaikan valintaan liittyvää päätöksentekoa ja sijaishuoltoon sijoittamisen kriteereitä on tärkeää kirkastaa kansallisella tasolla. Tätä tulisi tarkastella ja kehittää ensisijaisesti tutkimuksellisesti, sen sijaan, että täsmennystä tehdään oikeudellisen sääntelyn kautta, ilman riittävää ymmärrystä ilmiöstä.

Epäselväksi jää, millä tavoin pykälässä olevaa neljättä kriteeriä arvioidaan silloin, kun lapsi hyötyy perhehoidosta. Epäselväksi jää, mikä on kyseisen kriteerin suhde perhehoidon ensisijaisuuteen ja mikä oikeastaan on lainsäätäjän toive sijaishuollon muodon priorisoinnissa. (4. kriteeri: sijaishuoltopaikassa olevaan osaamiseen, tutkimustietoon ja kuntoutukselliseen erityisosaamiseen sekä käytännön kokemukseen perustuvaan asiantuntemukseen).

Viides kriteeri on jossain määrin epärealistinen. Sosiaalityöntekijä ei voi hallinnoida kaikkia rakenteellisia asioita ja niiden toteutumista, kuten perusopetuksen järjestäjän velvollisuuksien täyttymistä ennen sijaishuoltopaikan valintaa. (5. kriteeri lapsen varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja muun opetuksen toteutumiseen).

Pykälästä on poistettu maininta siitä, että sijaishuoltopaikan valinnassa tulee mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon lapsen kielellinen, kulttuurinen sekä uskonnollinen tausta. Tätä ei voi pitää kannatettavana muutoksena. Muutos on ristiriidassa YK:n sijaishuollon ohjeiden 58:n kohdan

kanssa, jonka mukaan paikan valintaan liittyvän arvioinnin tulisi kattaa lapsen persoonalliset ja kehitykselliset ominaispiirteet, etninen, kulttuurinen, kielellinen ja uskonnollinen tausta, perhe ja sosiaalinen ympäristö, terveystiedot sekä kaikki lapsen erityistarpeet (YK:n sijaishuollon ohjeet).

8. Lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen tukemista ehdotetaan vahvistettavan erityisesti sijaishuollon aikana (49 a §, 50 §, 52 a §, 57 § ja 60 d §). Miten ehdotettu sääntely vastaa lapsen sijaishuollon aikaiseen tuen tarpeeseen perusopetuksen ja toisen asteen tutkinnon suorittamisessa?

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen kouluterveyskysely koskien sijoitettuja lapsia osoittaa, että sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla oli muulla tavoin asuvia lapsia ja nuoria yleisemmin haasteita koulunkäynnissä ja opiskelussa. Koulu-uupumus, luvattomat poissaolot, koulukiusaamiskokemukset ja huonosti toimiva yhteistyö opettajan kanssa ovat yleisempiä sijoitettujen lasten kohdalla. (Ikonen ym. 2020.)

Vuonna 1997 syntyneistä tehdyn kohorttitutkimuksen perusteella tiedämme, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten opillinen menestys on tyypillisesti heikompaa verrattuna ikätovereihin, jotka eivät ole sijoitettuja. Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvo oli matalampi kuin muilla ikäkohortin lapsilla. Samaisessa tutkimuksessa muistutetaan, että perheympäristön lisäksi muilla lapsen tai nuoren arjen kasvuympäristöillä, kuten koululla on suuri merkitys arjen sujumisen ja hyvinvoinnin luomisessa. (Ristikari ym. 2018.)

Ottaen huomioon mainitut koulunkäyntiin liittyvät haasteet sijoitettujen lasten kohdalla, lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumisen tukeminen sijaishuollon aikana on tärkeää ja kannatettavaa. Lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen ja koulunkäynnin sujuminen sijaishuollon aikana edellyttää toimivaa yhteistyötä eri osapuolten välillä. Opettajan, sijaishuoltoapaikan, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen huoltajan on tärkeää pohtia yhdessä, miten lasta tai nuorta voidaan tukea kokonaisvaltaisesti koulunkäynnin sujumiseksi. Tärkeää yhteistyön onnistumisen kannalta on yhteistyömallien kehittäminen ja jo olemassa olevien toimivien mallien levittäminen. Yhtä lailla oleellista on, että verkostotyölle on tosiasiallisesti aikaa.

Lastensuojelulaki nykyisellään velvoittaa jo lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastuussa olevan sijaishuollon työntekijän yhteistyöhön opetuksen

järjestäjän kanssa (Lastensuojelulaki 2007/417, 52 a §). Sijoituksen alussa opetuksen järjestäjälle ilmoitetaan tieto lapsen asuinkunnan muutoksesta ja koulupaikan tarpeesta.

Yhteistyön onnistumisen kannalta on tärkeää, että lapsen koulunkäynnin kannalta oleellinen tietojen vaihto toteutuu sujuvasti. Ehdotetussa 52 a §:ssä todetaan, että sosiaalityöntekijän on varmistettava lapsen perusopetukseen ja muihin opintoihin liittyvien tietojen siirtäminen opetuksen järjestäjälle. Kuitenkin perusopetuslain (1998/628) 40 §:n mukaan vastuu tietojen siirtämisestä on opetuksen järjestäjällä, joten ehdotettu lisäys hämärtää, kenen vastuutalla tietojen siirtäminen on. Laissa sekä sitä koskeissa säännöskohtaisissa perusteluissa tulisikin selvittää vastuuta eri tahojen välillä suhteessa perusopetuslain säännöksiin, joissa vastuu opetuksen järjestäjän tietojen siirtämisestä paikannetaan opetuksen järjestäjälle, ei sosiaalihuollolle.

Voimassa olevassa perusopetuslaissa (1998/628) 40 §:ssä todetaan: Jos alle 18-vuotias oppilas siirtyy toisen opetuksen tai koulutuksen järjestäjän tämän lain, lukiolain (629/1998) tai ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (531/2017) mukaisesti järjestämään opetukseen, toimintaan tai koulutukseen, aikaisemman opetuksen järjestäjän on salassapitosäännösten estämättä viipymättä toimitettava oppilaan opetuksen tai koulutuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot

uudelle opetuksen tai koulutuksen järjestäjälle. Vastaavat tiedot voidaan antaa myös uuden opetuksen tai koulutuksen järjestäjän pyynnöstä. (11.8.2017/533).

57 §:ssä ehdotetaan, että perusopetuksen ja sijaishuollon integroitua palvelua järjestävässä lastensuojelulaitoksessa voidaan järjestää perusopetuksen intervallijaksoja 36 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisena koulunkäynnin tukena lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille.

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että parhaimmillaan intervallijaksolla voitaisiin myös vähentää lapsen sijoituksen tarpeen syntymistä. Ehdotettu lisäys lain kohtaan on kannatettava ja tarpeellinen.

50 §:ssä ehdotetaan, että sijaishuoltoapaikan valinnassa on kiinnitettävä huomiota 5) lapsen varhaiskasvatukseen, perusopetuksen ja muun opetuksen toteutumiseen. Säännöskohtaisissa perusteluissa olisi syytä tarkentaa, mitä kohdalla tarkoitetaan.

9 a. Onko 49 a §:n sääntely vaativasta sijaishuollosta tarkoituksenmukainen ja toteutettavissa käytännössä?

Ei pääosin

9 b. Mitä käytännön vaikutuksia ehdotuksella olisi?

Vaativa sijaishuolto määritellään 49 a §:ssä sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnallisesti integroiduksi kuntoutukseksi. Vaativaan sijaishuoltoon ei siis ehdoteta varsinaista sosiaali- ja terveydenhuollon yhdistelmäyksikköä. Lainsäädännöllisesti yhdistelmäyksikön toteuttaminen lienee hankalaa.

Huolena on, toteutuuko ylisektorinen työskentely ja pystytäänkö niiden lasten ja nuorten tuen tarpeisiin vastaamaan, jotka hyötyisivät esimerkiksi lastensuojelun ja psykiatrian osaamisen yhdistävästä yhdistelmälaitossijoituksesta. Lainsäädännön uudistuksen fokus on päihteillä oireilevien lasten ja nuorten sijaishuollon kehittämisessä. Lain jatkovalmisteluissa tulisi kiinnittää huomiota psyykkisesti oireilevien lasten ja nuorten sijaishuollon kehittämiseen sekä kehittää näille lapsille tarkoitettujen yhdistelmäyksiköitä pilotoiden.

Vaativan sijaishuollon määrittely ei ole riittävän selkeää ja jättää osittain epäselväksi lainsäätäjän tarkoituksen siitä, keille lapsille vaativa sijaishuolto on tarkoitettu. Säännöskohtaisissa perusteluissa ei määritellä riittävästi, mitä tarkoittaa erityinen ja monialainen tuen tarve ja tehostettu vaativa erityisosaaminen. Monella sijaishuoltoon tulevalle lapsella on erityisiä tarpeita, mutta heidän kohdallaan esimerkiksi vankasti tuettu perhehoito voi olla paras sijaishuollon muoto.

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että 49 a § liittyy 59 a §:n mukaiseen henkilöstömitoitukseen. 59 §:ää esitetään tarkennettavan siten, että vaativan sijaishuollon lastensuojelulaitoksessa samassa rakennuksessa voisi olla sijoitettuna enintään 14 lasta. Vaativan sijaishuollon laitokset olisivat siis pienempiä kooltaan kuin muut lastensuojelulaitokset, joissa voi olla sijoitettuna yhteensä enintään 24 lasta. Tämä on tarpeellinen täsmennys lainsäädäntöön.

Vaativa sijaishuolto määritellään siten, että sitä järjestetään lapselle, jonka tuen tarpeeseen vastaaminen edellyttää intensiivistä ammatillisesti koulutetun aikuisen läsnäoloa. Intensiivisyyttä ei kuitenkaan määritellä. Huolta herää siitä, ettei vaativan sijaishuollon henkilöstömitoitukseen esitetä täsmennyksiä. 59 §:ssä todetaan, että asuinyksikössä saadaan hoitaa yhdessä enintään seitsemää lasta tai nuorta, ja 59 a §:ssä, että asuinyksikössä tulee olla vähintään 1 hoito- ja kasvatustehtävissä toimiva työntekijä yhtä lasta tai nuorta kohden. Henkilöstön määrä pysyisi nykyisellään, mikä on

ristiriidassa sen kanssa, että vaativa sijaishuolto määritellään 49 a §:ssä kuntoutusmuodoksi lapsille, jotka tarvitsevat intensiivistä ammatillisesti koulutetun aikuisen läsnäoloa. Huolena on, millä tavalla vaativan sijaishuollon intensiivisyys käytännössä toteutuu, jos henkilöstön määrään ei ehdoteta lisäystä. Jotta lapsen ja nuoren intensiivinen tuki voi toteutua ja vaativaa sijaishuoltoa tarvitsevat lapset saavat laadukasta ja vaikuttavaa tukea, tulee vaativan sijaishuollon henkilöstömäärän olla vähintään 2 työntekijää / lapsi tai nuori.

Vaativan sijaishuollon lainsäädännön esitöissä ei ole huomioitu vammaisten lasten tarpeita riittävällä tavalla. Luonnoksen 49 a §:n säännöskohtaisten perustelujen mukaan ”vaativan sijaishuollon lastensuojelulaitoksessa sovelletaan lastensuojelulain säännöksiä, eikä siellä voida soveltaa esimerkiksi kehitysvammalain rajoittamista koskevia säännöksiä”. Käytännön toiminnassa on kuitenkin tullut esille ongelmia liittyen säännöksiin, jotka koskevat itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä lastensuojelun ja kehitysvammaisten erityishuollon yhdyspinoilla. Vammaisen lapsi saattaa tarvita KVL:n mukaisia toimia itsemääräämisoikeutensa vahvistamiseksi ja joskus myös rajoitustoimia, joita tulee käyttää aina viimesijaisena keinona ja äärimmäisissä tilanteissa.

Luonnoksen osalta käytännön ongelmaksi voi nousta se, että vammaisen lapsen kohdalla vaativan sijaishuollon yksikössä turvaututtaisiin lastensuojelulain mukaisiin rajoitustoimenpiteisiin, kun lapsen tarpeeseen vastaisivat paremmin KVL:n mukaiset toimet. KVL:n mukaan vammaisen lapsen erityiset tarpeet tulee ottaa huomioon ja huolehtia ennakkolisista ja itsemääräämisoikeutta edistävistä toimista. Lisäksi on ennaltaehkäistävä ongelmallisia tilanteita ja haastavaan käyttäytymiseen johtavia syitä. LsL:n uudistuksessa on jäänyt kokonaan pohtimatta, miten vammaisen lapsi saa vaativan sijaishuollon yksikössä riittävästi tukea itsemääräämisoikeutensa vahvistamiseen sekä myös viimesijaisena keinona nimenomaan hänen tarpeisiinsa vastaaviin rajoitustoimenpiteisiin, jotka

eivät välttämättä olekaan lastensuojelulain mukaisia vaan KVL:n mukaisia. Kyseistä asiaa tulee ehdottomasti arvioida ja selkeyttää jatkovalmistelussa. Kyseinen tarkastelu tulee tehdä huomioiden vammaislainsäädännön kokonaisuudistus ja itsemääräämisoikeutta koskevan lainsäädännön valmistelu.

Osaltaan asiaan liittyy myös se, että vaativan sijaishuollon yksikössä tulee olla riittävä osaaminen ja kokemus vammaisten lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyen. Jatkovalmistelussa tulee myös selkeyttää, milloin vammaisten lasten osalta tarvitaan ehdotettua integroitua palvelua, jotta vammaisia lapsia ei vammaisuuden perusteella liian kevein/puutteellisin perustein sijoiteta vaativan sijaishuollon yksiköihin. Tällä hetkellä vammaisten lasten osalta on liian niukasti avohuollon ratkaisuja niille lapsille, joille perhehoito ei ole riittävää. Tarvitaan myös lisää paikkoja avohuollon asumisyksikköihin. Keskeistä on, että lainsäädännöllä kyetään varmistamaan, että vammaiset lapset ja heidän perheensä saavat tarvitsemansa palvelut sen lainsäädännön kautta, johon palveluntarve perustuu.

10. Selkeyttääkö ehdotettu muotoilu erityisen huolenpidon jakson hoidollista ja kuntouttavaa sisältöä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 10

Erityisen huolenpidon poistaminen sijaishuollon rajoitus -luvusta ja siirtäminen sijaishuollon lukuun korostaa jakson keskeisintä tarkoitusta nimenomaan hoidollisena ja kuntouttavana jaksena.

Erityinen huolenpito itsessään ei siis olisi enää rajoitustoimenpide. Päätökset rajoitustoimenpiteistä tulisi tehdä erikseen, mikä lisää lapsen oikeusturvan toteutumista.

Myös lainsäädäntöön lisätty muotoilu erityisen huolenpidon tavoitteesta voi vahvistaa osaltaan jakson kuntouttavaa ja hoidollista tavoitetta. Ehdotetussa 60 a §:ssä todetaan, erityisen huolenpidon tavoitteena on turvata lapsen tarpeisiin vastaava erityisosaamiseen perustuva huolenpito, integroitu mielenterveys- ja päihdetyö ja tavoitteellinen kuntouttava toiminta. Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että lääkinnällinen katkaisuhoido olisi mahdollista lääkärin määräyksellä erityisen huolenpidon jakson aikana, silloin, kun se on lapsen edun mukaista. Näin varmistettaisiin lapsen kokonaisvaltainen päihdehoito ja –kuntoutus ilman erillisiä siirtojä laitoksesta toiseen.

Lakiin kirjattu tavoite ei kuitenkaan ole sijaishuollon kehittämisen sekä erityisen huolenpidon kuntouttavan merkityksen kannalta riittävä toimenpide. Tärkeää on vahvista erityisen huolenpidon jakson aikana sovellettavien hoito- ja kuntoutusmenetelmien arviointia ja tutkimusta. Kansallinen hoito- ja kuntoutusmenetelmien tarkastelua ja kehittäminen on välttämätöntä, jotta sen lakiin kirjoitettu tarkoitus hoidollisena ja kuntouttavana jaksona toteutuu.

Keskeistä on turvata, että erityisen huolenpidon paikkoja on riittävästi saatavilla. Tällä hetkellä erityisen huolenpidon paikkaa saatetaan joutua odottamaan kohtuuttoman pitkään, mikä ei vastaa lapsen kuntoutuksellisiin tarpeisiin. Paikka tulee olla saatavilla silloin, kun sille on tarve. Kun erityisen

huolenpidon tuottaminen rajataan valtion, (maa)kuntien ja yksityisten koulukotien tuotettavaksi, on varmistettava siitä, että mainituilla tuottajilla on kyky vastata olemassa olevaan tarpeeseen.

On myös panostettava niihin toimiin, joilla ennaltaehkäistään tarvetta siirtyä erityisen huolenpidon jaksolle. Oleellista lapsen kiinnittymisessä ja sijoituksen onnistumisessa on osaava henkilöstö ja suhdeperustainen työskentely. Perustason laitoshoidon intensiivinen aikuisten läsnäolo, ts. riittävät henkilöstöresurssit ennaltaehkäisevät osaltaan tarvetta siirtää nuorta erityisen huolenpidon jaksolle. Esityksessä ei kuitenkaan ehdoteta muutoksia perustason laitoshoidon henkilöstöresurssiin. Tärkeää on myös edistää ylisektorista yhteistyötä ja kykyä räätälöidä joustavasti tukea olemassa olevaan sijaishuoltopaikkaan, sen sijaan, että nuori lähetetään erikoistuneempaan yksikköön. Sijaishuollon katkonaisuus, vaihtuvat ihmissuhteet ja hoitosuhteet heikentävät sijaishuollon kuntoutuksen vaikuttavuutta.

11 a. Vastaako ehdotettu muotoilu näihin tavoitteisiin?

Kyllä pääosin

11 b. Millaisia vaikutuksia erityisen huolenpidon jakson pidentämisellä olisi?

Suurin osa erityisen huolenpidon jaksolle tulevista nuorista ovat erityistason tai vaativan tason laitoksista tulevia nuoria, joiden kohdalla on huolta vakavasta päihteidenkäytöstä, laitoksesta karkailusta ja rajattomuudesta. Eho-jaksolle tulevilla nuorilla voi olla myös väkivaltaista tai itsetuhoista käyttäytymistä. Monella nuorella on mielenterveyden haasteita ja/tai neuropsykiatrinen diagnoosi. Nuorilla on saattanut olla hoitosuhde, mutta nuori on ollut sitoutumaton hoitosuhteeseen tai se on keskeytynyt laitoksesta karkailun vuoksi toistuvasti. (Wennberg ym. 2020.)

Eho jaksoa käytetään esimerkiksi pysäytys- ja arviointijaksona, jonka tavoitteena on kokonaisvaltaisen huolenpidon turvaaminen ja sopivan sijaishuoltopaikan etsiminen jakson jälkeen. Eho-jakson tavoitteena voi olla esimerkiksi päihteidenkäytön katkaiseminen tai nuoren psyykkisen hyvinvoinnin arvioiminen. Usein edellinen sijaishuoltopaikka ei ole kyennyt vastaamaan nuoren

tarpeisiin ja nuori on saattanut esimerkiksi käyttäytyä väkivaltaisesti tai uhata työntekijöitä väkivallalla. (Wennberg ym. 2020.)

Nykyisessä lainsäädännössä eho-jakso on lähtökohtaisesti 30 vuorokautta ja sitä voidaan jatkaa perustelluin syin 60 vuorokaudella. Käytännössä 30 vuorokautta on lähes aina liian lyhyt aika. Eho-jaksolle tulevien nuorten kokonaistilanteet ovat varsin haastavia, ja muutos nuoren käyttäytymisessä edellyttäisi pidempää hoitojaksoa. Haasteena tällä hetkellä on, että eho-jaksolla aikaansaadut toivotut muutokset nuoren kokonaistilanteessa eivät ole pysyviä, vaan haitalliset käytösmallit palaavat pian jakson päättymisen jälkeen. Joillakin nuorilla saattaakin olla takanaan jo useita eho-jaksoja. (Wennberg ym. 2020.)

Jotta eho-jaksolla voidaan saavuttaa kuntoutuksellista vastetta, ts. toivottuja muutoksia nuoren kokonaistilanteessa, on jakson pidentäminen lainsäädännöllisesti perusteltua ja siten lapsen edun mukaista. Ehdotettu 90 vuorokauden erityisen huolenpidon jakso ja sen jälkeen tarvittaessa sen pidentäminen toisen 90 vuorokauden ajaksi on tästä näkökulmasta perusteltu muutos lainsäädäntöön.

Erityisen huolenpidon jakson aikana olisi ehdotuksen mukaan mahdollista tehdä pidempi liikkumisvapauden rajoituspäätös. Liikkumista voitaisiin rajoittaa erityisen huolenpidon jaksoa koskevaa päätöstä vastaavaksi ajaksi, enintään 90 vuorokautta kerrallaan. Päätöstä voitaisiin jatkaa enintään 90 vuorokautta, jos rajoittaminen on lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta edelleen välttämätöntä. Liikkumisvapauden rajoittamisen pidentäminen voidaan nähdä perusteltuna, jotta lapsen kuntoutus ja jakson tavoite voi onnistua.

Kuitenkin, kun Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuksista on nähtävissä, ei nykyisiäkään perusoikeuksiin kajoavia rajoituksia sovelleta oikein, tulisi lasten oikeusturvan toteutumiseen kiinnittää erityistä huomiota. Sijaishuollon laitospalveluiden valvonnassa on todettu kansallista järjestelmän selkiyttämisen tarvetta, sillä valvonnan tehtävissä toimii samanaikaisesti useita laillisuusvalvojia sekä toiminnan tarkoituksenmukaisuuden valvojia. Toisaalta myös nykyiset valvontaresurssit on todettu niukaksi niin Aluehallintovirastoissa kuin kunnissa. (Hoikkala ym. 2017, Valvira 2019.) Rajoitustoimenpiteiden käyttö vaatii vahvaa seurantaa sekä tilastointia ja tutkimusta.

Sijaishuollon ennakkolliseen ohjaukseen tulee varata riittävät resurssit, eri valvontaviranomaisten tekemän ohjauksen on oltava selkeää ja ristiriidatonta ja valvontaan on panostettava.

Lasten tietoisuutta oikeusturvakeinoista on vahvistettava, ja heille sopivia tapoja epäkohtailmoitusten ja valitusten tekemiseksi tulee kehittää kansallisesti. Tämä on erityisen tärkeää, mikäli jakso ulotetaan koskevan myös alle 12-vuotiaita lapsia. Kansallisesti on panostettava sijaishuollon toimintakulttuurin pitkäjänteiseen kehittämiseen, jotta sijaishuolto on jokaisen lapsen kohdalla turvallista ja laadukasta.

Läpinäkyvyys edellyttää myös erityisen huolenpidon jakson aikana sovellettavien hoito- ja kuntoutusmenetelmien arviointia ja tutkimusta. Kansallinen hoito- ja kuntoutusmenetelmien tarkastelua ja kehittäminen on välttämätöntä, jotta sen lakiin kirjoitettu tarkoitus hoidollisena ja kuntouttavana jaksone toteutuu.

Erityisen tärkeää olisi panostaa niihin toimiin, joilla ennaltaehkäistäisiin tarvetta turvautua ylipäänsä erityisen huolenpidon jaksoon. Haasteena on, ettei erityisen huolenpidon jakso sinänsä turvaa olosuhteiden ja ihmissuhteiden pysyvyyttä nuoren sijaishuollossa, vaan tuottaa katkoksen sijaishuollon polkuun. Jakson jälkeen ei myöskään ole takeita siitä, että nuori voisi palata jaksoa edeltäneeseen laitokseen. Tämä on ongelmallista hoidon ja sijoituksen vaikuttavuuden kannalta.

Perustason laitoshoidon vahvistamisella voidaan ennaltaehkäistä tarvetta turvautua erityisen huolenpidon jaksoon. Oleellista lapsen kiinnittymisessä ja sijoituksen onnistumisessa on osaava henkilöstö ja suhdeperustainen työskentely. Oleellista on perustason laitoshoidon vahvistamisessa on myös tuntuva henkilöstöresurssilisäys sekä kansalliset toimenpiteet, joilla turvataan nuorten kokonaisvaltainen tuki joustavasti olemassa olevaan sijaishuollon yksikköön ja vahvistetaan ylisektorisia yhteistyönmalleja.

Keskeinen huoli on, ettei eho-paikkoja ole tälläkään hetkellä riittävästi saatavilla ja akuutissakin tilanteessa paikkaa joudutaan odottamaan kohtuuttoman pitkään. Jakson pidentämisen voi arvella lisäävän jonotilannetta, mikäli samanaikaisesti eho-paikkoja ei lisätä tuntuvasti. Erityisen vaativaa

hoitoa tarvitsevien lasten hoidon ja huolenpidon turvaaminen ja riittävien paikkojen varmistaminen on ennen kaikkea julkisen vallan vastuulla.

12. Erityisen huolenpidon jakson päätöksenteko: Millaisia vaikutuksia olisi nykyisen päätöksentekorakenteen (30 + 60 vrk) muuttamisella siihen, että jatkossa yksi päätös mahdollistaisi enemmillään 90 vuorokauden erityisen huolenpidon jakson ja sen jälkeen tarvittaessa enimmillään toisen 90 vuorokauden jakson?

–

13. Onko ehdotettu erityisen huolenpidon asumisyksiköiden henkilöstöresurssi (59 a §) riittävä?

Kyllä

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 13

59 a §:n mukainen ehdotus erityisen huolenpidon henkilöstön määrästä on perusteltu. Lain kohdassa todetaan, että erityisen huolenpidon asumisyksikössä tulee olla vähintään 3 hoito- ja kasvatustehtävissä toimivaa työntekijää yhtä lasta tai nuorta kohden. Ottaen huomioon erityisen huolenpidon vaativuuden sekä eho-jaksosta hyötyvien nuorten kokonaistilanteen haastavuuden, on välttämätöntä, että hoito- ja kasvatustehtävissä on vähintään 3 työntekijää yhä lasta tai nuorta kohden.

14 a. Onko ratkaisu tarkoituksenmukainen?

Kyllä pääosin

14 b. Mitä vaikutuksia sillä olisi?

Erityisen huolenpidon jaksojen tuottamisen rajaaminen tietyille tuottajatahoille (valtion lastensuojeluyksiköille, yksityisille koulukodeille sekä kunnan ja maakunnan omistamille lastensuojelulaitoksille) on perusteltua siitä näkökulmasta, että erityisen huolenpidon -jakson

aikana on mahdollista käyttää pidempikestoisesti rajoitustoimenpiteitä, joilla puututaan lapsen tai nuoren perusoikeuksiin.

Toiminnan keskittämisellä sijaishuollon ja perusopetuksen integratiivista tukea tarjoaville yksiköille voidaan varmistaa nuorten sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen sijaishuollon aikana. Toiminnan keskittämisellä tietyille toimijoille voidaan parhaimmillaan taata vaativan kuntouttavan erityisosaamisen kumuloituminen. Tämä edellyttää kuitenkin erityisen huolenpidon jaksojen

tuottajien kytkemistä OT-keskusverkostoon ja määrätietoista kuntoutuksen ja huolenpidon tutkimusperustaista kehittämistä ja arviointia.

On tärkeää varmistaa, että erityisen huolenpidon paikkaa on tosiasiallisesti saatavilla silloin, kun eho-jaksolle on tarve. Tämä edellyttää tuntuvia toimenpiteitä sen varmistamiseksi, että jokainen lapsi saa tarvitsemansa hoidon ja huolenpidon. Tällä hetkellä eho-paikkoja ei ole tarpeeksi. Erityisten huolenpidon jaksoa joudutaan usein odottamaan pitkään, eikä järjestelmä näin ollen kykene vastaamaan lasten ja nuorten akuutteihin tarpeisiin eikä turvamaan ja suojaamaan lapsen kasvua ja kehitystä tarkoituksenmukaisesti. (Wennberg 2020.)

Tärkeää on etsiä ratkaisuja sen varmistamiseksi, että lapsi pääsee takaisin samaan sijaishuoltopaikkaan eho-jakson jälkeen, josta hän on eho-jaksolle lähtenyt, jos se on lapsen edun mukaista. Sijaishuollon kuntouttava tarkoitus ei aina toteudu riittävällä tavalla toistuvien sijaishuoltopaikkojen muutosten jälkeen.

15. Miten 11 luvun säännökset rajoituksista toteuttavat sijaishuollossa olevien lasten perus- ja ihmisoikeuksia?

Lakiin ehdotetaan lisättävän uusi 61 c §: Henkilöstön riittävyys ja osaaminen. Pykälässä todetaan: Mikäli sijoitetun lapsen perusoikeuksia rajoitetaan siten että se edellyttää lapsen valvontaa tai lapsen voinnin tai tilanteen seurantaa, on laitoksen huolehdittava siitä, että muiden sijoitettujen lasten ja nuorten tarvitsemaan hoitoon ja huolenpitoon on varattu riittävä henkilöstö siten kuin 60 §:ssä säädetään.

Ehdotettu lisäys on tarpeellinen ja kannatettava, sillä riittävällä henkilöstön määrällä voidaan turvata, että jokainen lapsi saa riittävän hoidon, huolenpidon ja yksilöllisen huomion sijaishuollon aikana. Muutaman lapsen viedessä huomattavan määrän henkilökunnan voimavaroja, on turvattava myös muiden lasten tarve riittävään aikuisen läsnäoloon. Riittävällä henkilökunnan määrällä voidaan ennaltaehkäistä arjen tilanteiden eskaloituminen väkivaltaisiksi ja tarve puuttua perusoikeuksien rajaamiseen.

Huolta herättää kuitenkin se, ettei perustason ja vaatimaan sijaishuoltoon esitetä laissa täsmennyksiä henkilöstön määrään. Riittävän henkilöstön määrän turvaaminen lainsäädännöllisesti olisi ensisijaista sijaishuollon laadun vahvistamiseksi, rajoitustoimenpiteiden tarpeen vähentämiseksi sekä kaikkien lasten yhdenvertaisen huolenpidon turvaamiseksi tilanteissa, joissa yhden lapsen hoito ja huolenpito edellyttää rajoitustoimenpiteitä.

Samaan lain kohtaan (61 c §) ehdotetaan myös lisättävän: Lastensuojelulaitoksessa laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä on oltava osaamista ja riittävä perehdytys työmenetelmistä ja keinoista, joiden avulla voidaan vahvistaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja ennalta ehkäistä rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvilla henkilöillä, joilla on tämän lain mukaan oikeus osallistua rajoitustoimenpiteiden toteuttamiseen tai oikeus tehdä ratkaisu tai päätös rajoitustoimenpiteiden käyttämisestä, on järjestettävä riittävä perehdytys rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä

rajoitustoimenpiteiden turvallisista ja ihmisarvoa kunnioittavista toteuttamistavoista. Palvelujen tuottajan on lisäksi annettava palvelujen tai hoidon toteuttamiseen osallistuville henkilöille täydennyskoulutusta ja ohjeistusta 2 momentissa tarkoitettujen tietojen ja taitojen ylläpitämiseksi ja täydentämiseksi.

Lisäys on tarpeellinen ja kannatettava. Eduskunnan oikeusasiamiehen raportit osoittavat, että lastensuojelulaitoksissa on ollut haasteita tulkita ja soveltaa lastensuojelulakia.

Lastensuojelulaitoksen henkilökunnan jatkuva osaamisen vahvistaminen rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä niiden turvallisista ja ihmisarvoa kunnioittavista toteuttamistavoista on tarpeellista. Tärkeää olisi myös huolehtia siitä, että sijaishuoltoon tulevat ammattilaiset ovat soveltuvia alalle.

63 § Yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös

Yhteydenpidon rajoittamista koskevaan 63 §:ään ehdotetaan muutettavaksi lastensuojelulaitoksen johtajan tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön oikeutta päättää yhteydenpidon rajoittamisesta. Nykyisen lainsäädännön mukaan lyhytaikaisesta, enintään 30 vuorokautta kestävästä, 62 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettusta rajoittamisesta voi päättää lastensuojelulaitoksen johtaja. Ehdotetun muutoksen myötä lastensuojelulaitoksen johtaja tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voisivat päättää kiireellisessä tapauksessa enintään seitsemän vuorokautta kestävästä, 62 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettusta rajoittamisesta, mikäli rajoittaminen on välttämätöntä lapsen suojelemiseksi.

Lisäksi lakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön on toimitettava päätös välittömästi tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Jos rajoittamistoimenpidettä on tarpeen muuttaa sitä lieventämällä tai se tulee lakkauttaa, tekee päätöksen 13 b §:ssä tarkoitettu lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Sijaishuoltoa tuottaa pääsääntöisesti yksityinen sektori. Yhteydenpidon rajoittaminen on lapsen perusoikeuksiin kajoava toimenpide ja julkisen vallan käyttöä. Lastensuojelulaitoksen on tarpeen pystyä tekemään yhteydenpidon rajoituksia akuuteissa tilanteissa, esimerkiksi virka-ajan ulkopuolella, kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei pysty arvioimaan päätöksen perusteita ja tekemään päätöstä. Päätöksen toimittaminen ja alistaminen lapsen asioista vastaavan ja johtavan sosiaalityöntekijän arvioitavaksi tukee tulkintaa julkisen vallan käytön edellytyksistä. Niin ikään päätöksen laajuuden rajaaminen siten, että laitoksen on mahdollista tehdä 30 vuorokauden sijasta vain 7 vuorokauden päätös voidaan nähdä edistävän lapsen oikeusturvaa.

Oikeusturvan toteutuminen edellyttää kuitenkin, että asianosaista kuullaan tehtäessä hallintopäätöstä, joka yhteydenpidon rajoittamisen päätös on. Kun lapsen ja hänen läheisensä yhteydenpidon rajoittamista koskevaa päätöstä valmistellaan, lapsen huoltajalle tai edunvalvojalle sekä henkilölle, johon rajoitus kohdistuu on varattava oikeus tulla kuulluksi (Räty 2019). Yli kaksitoista vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi hallintolain (434/2003) 34 §:n mukaisesti häntä itseään koskevassa lastensuojeluasiassa. Hallintolain 34 §:n mukaan asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus lausua mielipiteensä asiasta sekä antaa selityksensä

sellaisista vaatimuksista ja selvityksistä, jotka saattavat vaikuttaa asian ratkaisuun (Hallintolaki 2003/434, 34 §). Laki ei ota kantaa siihen, miten kuuleminen tulisi toteuttaa, mutta käytäntönä usein on, että asianosainen kutsutaan kirjeitse suulliseen kuulemistilaisuuteen lastensuojelutoimistoon, jossa hän saa tutustua päätöksen perusteluihin. Hyvän hallintotavan mukaiseksi käytännöksi on katsottu, että asianosaisen on mahdollista saada kutsu hyvissä ajoin.

Näin ollen päätösvallan siirtäminen johtavalle sosiaalityöntekijälle sen jälkeen, kun lastensuojelulaitos on tehnyt korkeintaan 7 vuorokauden yhteydenpidon rajoittamisen päätöksen, ei

takaa asianosaisten oikeusturvan täysimääräistä toteutumista. 7 vuorokautta ei anna aikaa toteuttaa rajoituspäätöksen valmistelua kuulemiseen.

Lisäksi on huomioitava, että lastensuojelun sosiaalityön tiedetään olevan jo tällä hetkellä kuormittuneessa tilassa, alaa vaivaa krooninen vaihtuvuusongelma ja virat saattavat olla pitkän ajan täyttämättä kunnissa. Huolta on kannettu siitä, ettei lapsen edun mukainen ja asiakasturvallinen työskentely toteudu asiakasmäärien ollessa suuret. Laitoksen tekemien päätösten toimittaminen lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle lisää sosiaalityön työkuormaa. Päätöksen muuttaminen tai lakkauttaminen ei ole ainoastaan tekninen toimenpide, vaan edellyttää lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmistellessa asiaa kokonaisuuden arviointia, tilanteeseen perehtymistä sekä asianosaisten kuulemisen lisäksi eri osapuolten kanssa keskustelua.

Käytännössä ehdotetun lisäyksen toimeenpano tulisi ontumaan, ellei sosiaalityöntekijän lapsikohtaista asiakasmäärää alenneta tuntuvasti. Sosiaalityön asiakasmäärän rajaaminen 35 lapseen/työntekijä ei riittävällä tavalla tue ehdotetun täsmennyksen toimeenpanoa. Asiakasmäärän tulisi olla alhaisempi, mikäli sosiaalityön työmäärään ehdotetaan lisäyksiä.

65 § Aineiden ja esineiden haltuunotto

Pykälään esitetään lisättäväksi uusi 2 momentti. Momentin mukaan: Laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä todennäköisesti vakavasti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitetut aineet ja esineet, rahavarat, maksuvälineet ja muut näihin verrattavat välineet tai hyödykkeet.

Säännöskohtaisten perustelujen mukaan lapsen tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä vakavasti haittaavia aineita ja esineitä voivat olla myös esimerkiksi yhteydenpitoon tarvittavat laitteet tai välineet tai ohjelmistot, jos lapsi esimerkiksi tuo ko. laitteen toiselle laitoksessa olevalle lapselle, jonka yhteydenpitoa on rajoitettu.

Ehdotettu lisäys on perusteltu esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsen päihteidenkäytön katkaisu ja lapsen edun turvaaminen edellyttää lapsen rahojen tai maksuvälineiden tai yhteydenpitoon tarkoitettujen laitteiden haltuun ottamista. On kuitenkin tärkeää, kuten säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että rahavarat pois otettaessa varmistetaan, että lapsi voisi käyttää varojaan esimerkiksi valvotusti. Perusteluissa olevaa täsmennystä ei kuitenkaan ole tuotu itse pykälään.

Käytännön tueksi tulisi antaa riittävästi ohjausta sen suhteen, mitä ehdotetulla lisäyksellä tarkoitetaan, jottei käytäntö ja lain tulkinta muodostu lapsen edun vastaiseksi. Sijaishuollon riittävään ennakkolliseen ohjaukseen tulee varata riittävät resurssit, eri valvontaviranomaisten tekemän ohjauksen on oltava selkeää ja ristiriidatonta ja valvontaan on panostettava. Lasten tietoisuutta oikeusturvakeinoista on vahvistettava, ja heille sopivia tapoja epäkohtailmoitusten ja valitusten tekemiseksi tulee kehittää kansallisesti.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tarkastuksista on nähtävissä, ei nykyisiäkään perusoikeuksiin kajoavia rajoituksia sovelleta oikein, tulisi lasten oikeusturvan toteutumiseen kiinnittää erityistä huomiota. Sijaishuollon laitospalveluiden valvonnassa on todettu kansallista järjestelmän selkiyttämisen tarvetta, sillä valvonnan tehtävissä toimii samanaikaisesti useita laillisuusvalvojia sekä toiminnan tarkoituksenmukaisuuden valvojia. Toisaalta myös nykyiset valvontaresurssit on todettu niukaksi niin Aluehallintovirastoissa kuin kunnissa. (Hoikkala ym. 2017.)

Pykälän 3 momenttia esitetään muutettavaksi, siten, että 1–2 momentissa tarkoitetun haltuunoton osalta laitoksen johtajan tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan henkilön olisi

välittömästi tehtävä haltuunotosta ilmoitus lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, joka voi muuttaa tai lakkauttaa päätöksen.

Ehdotettu lisäys on tarpeellinen ja kannatettava, sillä se lisää päätöksenteon läpinäkyvyyttä ja lapsen oikeusturvaa. Sijaishuoltoa tuottavat pääsääntöisesti yksityinen sektori. Aineiden tai esineiden haltuunotto on lapsen perusoikeuksiin pureutuva toimenpide ja julkisen vallan käyttöä. Päätöksen toimittaminen ja alistaminen sosiaalityöntekijän arvioitavaksi vahvistaa lapsen oikeusturvan toteutumista ja tukee tulkintaa julkisen vallan käytön edellytyksistä.

On kuitenkin huomioitava, että lastensuojelun sosiaalityön tiedetään olevan jo tällä hetkellä kuormittuneessa tilassa, alaa vaivaa krooninen vaihtuvuusongelma ja virat saattavat olla pitkän ajan täyttämättä kunnissa. Huolta on kannettu siitä, ettei lapsen edun mukainen ja asiakasturvallinen työskentely toteudu asiakasmäärien ollessa suuret. Laitoksen tekemien päätösten toimittaminen lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle lisää sosiaalityön työkuormaa. Päätöksen muuttaminen tai lakkauttaminen ei ole ainoastaan tekninen toimenpide, vaan edellyttää arviointia, tilanteeseen perehtymistä eri osapuolten kanssa keskustelua.

Käytännössä ehdotetun lisäyksen toimeenpano tulisi ontumaan, ellei sosiaalityöntekijän lapsikohtaista asiakasmäärää alenneta tuntuvasti. Sosiaalityön asiakasmäärän rajaaminen 35 lapseen/työntekijä ei riittävällä tavalla tue ehdotetun täsmennyksen toimeenpanoa.

66 § Henkilöntarkastus

Pykälän 1 momenttiin esitetään lisättäväksi, että lapsi ja hänen mukanaan olevat tavarat voitaisiin tarkastaa metallinilmaisinta tai muuta sellaista teknistä laitetta käyttäen sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan 65 §:n 1 ja 2 momentin tarkoittamia esineitä ja ainetta. Säännöskohtaisten perustelujen mukaan tarkastuksen tulee tällöinkin perustua perusteltuun syyhyn epäillä lapselta löytyvän esimerkiksi vaarallisia esineitä.

Sosiaalialalla uhka- ja väkivaltilanteita kohdataan keskimääräistä enemmän kuin monilla muilla aloilla. Yleisintä sosiaalialalla on sanallinen asiaton kohtelu. Työssä kohdataan myös fyysistä väkivaltaa, kuten potkimista, nipistelyä ja puremista. oli vastaajille tuttua. Ammattijärjestö Talentian selvityksen mukaan joka kymmenettä vastaajaa oli lyöty nyrkillä tai teräaseella tai heitetty esineillä. (Talentia-lehti.)

Ehdotettu täsmennys lakiin voidaan nähdä kannatettavana ja perusteltuna siitä näkökulmasta, että menettelyllä pystyttäisiin kaikissa tilanteissa varmistamaan entistä tehokkaammin laitoksen muiden lasten sekä henkilökunnan turvallisuus. Oleellista on, että ylipäänsä henkilön tarkastukseen ryhdytään vain, jos siihen on perusteltu syy, kuten säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan. Ei ole tarkoituksenmukaista, että metallinilmaisimen tai muun teknisen laitteen käytöstä tulee yleinen tapa. On syytä painottaa, että lastensuojelulaitos on nuoren koti. Sen tulisi myös olla kodinomainen. Metallinilmaisimien ei ole omiaan lisäämään laitoksen kodinomaisuutta.

Tehokas tapa estää väkivaltilanteita on vankka henkilöstömitoitus sekä henkilöstön väkivaltatyön menetelmällinen osaaminen, joka perustuu ensisijaisesti puheen tasolla tapahtuvaan ennakointiin. Lastensuojelulaitosten osaamisen vahvistaminen ja riittävien henkilöstöressurssien turvaaminen onkin keskeistä – myös rajoitustoimenpiteiden minimoimisen ja väkivallan ennaltaehkäisyn kannalta. (Hoikkala & Kuokkanen 2017.)

On tärkeää huomata, että nykyinen lastensuojelulain 67 § mahdollistaa jo lapsen omaisuuden tarkastamiseen. Lain mukaan: Jos on perusteltu syytä epäillä, että lapsella on hallussaan 65 §:n 1 tai

3 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä taikka lapsen olinpaikka on sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseksi kiireellisesti selvitettävä, saadaan hänen käytössään olevat tilat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa.

68 § Kiinnipitäminen

Pykälää esitetään tarkennettavan siten, että kiinnipidon olisi aina oltava lyhytaikainen toimenpide. Tämä on tarpeellinen lisäys, sillä lasta ei ole syytä pitää kiinnipidossa pidempään kuin on aivan välttämätöntä.

Pykälän 2 momentista esitetään poistettavan kiinnipitämisen hoidollinen ja huollollinen luonne. Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että kiinnipitämisen tulee aina perustua lapsen tai muiden hengen, terveyden, turvallisuuden tai merkittävään omaisuuden suojaamiseen. Kiinnipidon tulee aina olla viimesijainen ja samalla äärimmäisin keino rauhoittaa lapsi.

Muutos on kannatettava ja perusteltu, sillä kuten säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, kiinnipidon ei voida katsoa olevan hoidollista tai huollollista vaan sen tarkoituksena on rauhoittaa lapsi ja estää vakavamman vahingon sattuminen.

Lisäksi 4 momenttiin esitetään lisättäväksi säännös, jonka mukaan sosiaalityöntekijän olisi arvioitava ja tehtävä suunnitelma yhdessä lapsen ja sijaishuoltoapaikan sekä mahdollisuuksien mukaan vanhempien kanssa, millä tavoin kiinnipidot olisivat vältettävissä lapsen edun huomioivalla tavalla, jos kiinnipitoon on jouduttu turvautumaan toistuvasti. Tarvittaessa sosiaalityöntekijän tulee arvioida kokonaistilannetta. Ehdotettu lisäys vahvistaa sitä, että lapsi saa tarvitsemansa hoidon ja huolenpidon eikä rajoitustoimia käytetä tarpeettomasti.

Ehdotettu lisäys on kuitenkin jossain määrin reaktiivinen toimenpide. Ensisijaista on panostaa kuvatun laisten tilanteiden ennalta ehkäisyyn: laatutekijöihin, kuten riittävään laitoksen henkilöstön määrään ja osaamisen vahvistamiseen. Huolestuttavaa onkin, ettei lakiesityksessä ehdoteta muutoksia perustason ja vaativan sijaishuollon henkilöstöresurssiin. Riittävillä henkilöstöresursseilla voidaan jopa ennalta estää tarve turvautua kiinnipitoihin (Hoikkala & Kuokkanen 2017). Sijaishuollon laatuun panostamalla voidaan ennaltaehkäistä tilanteita, jossa sosiaalityöntekijä joutuu reaktiivisesti arvioimaan esimerkiksi sijaishuoltoapaikan muutosta siitä johtuen, ettei lapsen tarpeisiin ole kyetty vastaamaan ja laitos on joutunut turvautumaan toistuviin rajoitustoimenpiteisiin. Julkisen vallan tulee myös ottaa riittävä vastuu laitosten osaamisen vahvistamisesta selkeän ennakkollisen ohjauksen keinoin.

69 § Liikkumisvapauden rajoittaminen

69 §:ää ehdotetaan muutettavaksi siten, että rajoittamisen kokonaisaika voisi olla yhteensä enintään 90 vuorokautta, kun se nykyisessä lainsäädännössä on ollut maksimissaan 30 vuorokautta. Pykälän 2 momentin mukaan liikkumisvapauden rajoitusta voisi jatkaa nykyisestä poiketen 60 vuorokautta erityisistä syistä, jos se on päihdekuntoutuksen varmistamiseksi tai lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Säännöskohtaisten perustelujen mukaan muutos mahdollistaisi erityisesti päihdekatkaisun ja -kuntoutuksen joissakin tilanteissa myös ilman siirtymistä erityiseen huolenpitoon, kun liikkumista voitaisiin rajoittaa nykyistä pidempään. Päihteiden käytön katkaisussa pahimmillaan vieroitusoireet saattavat alkaa vasta useiden päivien jälkeen päihteiden käytön lopettamisesta. Sen jälkeen voi kestää vielä kuusi viikkoa, kunnes psyykkiset oireet tulevat esiin ja niiden arviointi ja hoito voidaan aloittaa. Muu lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätön tilanne voi

esimerkiksi olla sellainen, jossa lapsi toistuvasti karkailee, myy itseään tai on tilanteessa, jossa häntä pahoinpidellään tai käytetään seksuaalisesti hyväksi.

Jotta jokaisen sijaishuollossa olevan lapsen kasvua, kehitystä ja sijaishuollon aikaista kuntoutumista kyetään tukemaan riittävästi, on ehdotettu muutos liikkumisvapauden rajoittamisen keston pidentämisestä perusteltu. Monen lapsen kohdalla ei kuitenkaan ole tarvetta näin pitkälle rajoitustoimivallalle. Huolena on, että pienen joukon tarpeisiin vastaavalla laajemmalla liikkumisvapauden rajoittamisen mahdollisuudella oikeutetaan nykyistä laajempia rajoituksia kaikille lastensuojelun laitoshoidossa oleville lapsille. Rajoitusten käyttöön liittyvää seurantaa, tilastointia ja tutkimusta tulee tehostaa.

Oleellista on panostaa sijaishuollon laatuun ja kokonaisvaltaiseen kehittämiseen. Lapsi kiinnittyy laitokseen ennen kaikkea suhdeperustaisen ja lapsen oikeudet tunnustavan työskentelyn kautta – ei rajoitustoimenpitein. Sijaishuollon on oltava rajoitustietoista, muttei rajoituskeskeistä. Tarvitaan myös pitkäjänteistä toiminta- ja kasvatuskulttuurin vahvistamista yhä paremmin lapsen oikeudet tunnustavaan suuntaan.

Sijaishuollon työntekijöiden tukeen on panostettava, jotta rajoitustoimenpiteitä säätelevät pykälät tulkitaan ja sovelletaan siten, kuin lainsäätäjä on ne tarkoittanut tulkittavan. Jokaisella työntekijällä on oltava riittävä ymmärrys perus- ja ihmisoikeuksista sekä rajoitusten yleisistä edellytyksistä. Tärkeää olisi, että sijaishuollon työntekijöiden lainmukaista toimintaa tuettaisiin aluehallintovirastojen ennakkollista ohjausta vahvistamalla. Ohjauksen on oltava selkeää ja ristiriidatonta.

Pykälään 69 ehdotetaan lisättävän, että laitoksen johtajan tai hänen määräämänsä hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan on välittömästi toimitettava liikkumisvapauden rajoittamista koskeva päätös lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle, joka voi muuttaa lieventämällä päätöstä tai lakkauttaa päätöksen.

Ehdotettu muutos on perusteltu tarkennus. Sijaishuoltoa tuottavat pääsääntöisesti yksityinen sektori. Liikkumisvapauden rajoittaminen on lapsen perusoikeuksiin pureutuva toimenpide ja julkisen vallan käyttöä. Lastensuojelulaitoksen on tarpeen pystyä tekemään liikkumisvapauden rajoituksia akuuteissa tilanteissa, esimerkiksi virka-ajan ulkopuolella, kun lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä ei pysty arvioimaan päätöksen perusteita ja tekemään päätöstä. Päätöksen toimittaminen ja alistaminen sosiaalityöntekijän arvioitavaksi vahvistaa lapsen oikeusturvan toteutumista ja tukee tulkintaa julkisen vallan käytön edellytyksistä.

On kuitenkin huomioitava, että lastensuojelun sosiaalityön tiedetään olevan jo tällä hetkellä kuormittuneessa tilassa, alaa vaivaa krooninen vaihtuvuusongelma ja virat saattavat olla pitkän ajan täyttämättä kunnissa. Huolta on kannettu siitä, ettei lapsen edun mukainen ja asiakasturvallinen työskentely toteudu asiakasmäärien ollessa suuret. Laitoksen tekemien päätösten toimittaminen lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle lisää sosiaalityön työkuormaa. Päätöksen muuttaminen tai lakkauttaminen ei ole ainoastaan tekninen toimenpide, vaan edellyttää arviointia, tilanteeseen perehtymistä sekä eri osapuolten kanssa keskustelua.

Käytännössä ehdotetun lisäyksen toimeenpano tulisi ontumaan, ellei sosiaalityöntekijän lapsikohtaista asiakasmäärä alenneta tuntuvasti. Sosiaalityön asiakasmäärän rajaaminen 35 lapseen/työntekijä ei riittävällä tavalla tue ehdotetun täsmennyksen toimeenpanoa.

69 a § Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että tarkoituksena on ollut täsmentää pykälän ensimmäistä momenttia siten, että se täsmentää lastensuojelulaitoksen ensisijaista sekä ennakoivaa velvollisuutta selvittää lapsen tilanne ja ryhtyä toimenpiteisiin lapsen palauttamiseksi sijaishuoltopaikkaan.

Kuitenkin ehdotettu pykälän muotoilu on sama kuin laissa tälläkin hetkellä:

Jos lapsi on poistunut luvattomasti lastensuojelulaitoksesta (laitos) tai ei palaa sinne ennalta sovitusti luvallisen poistumisen jälkeen, laitoksen on viipymättä ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen. Lisäksi laitoksen on ilmoitettava lapsen luvattomasta poissaolosta lapsen sijaishuollosta vastuussa olevalle viranomaiselle. Lapsen olinpaikan selvittyä laitoksen ja lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen tulee yhteistyössä sopia lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen, ellei lapsi palaa laitokseen vapaaehtoisesti.

Lisäksi pykälän 4 momenttia täydennettäisiin niin, että pykälässä säädetty lasta kuljettava henkilö saisi tehdä lapselle 66 §:ssä säädetyn edellytyksin ja tavoin henkilöntarkastuksen kuljetukseen käytettävän auton lisäksi myös erityisestä syystä auton välittömässä läheisyydessä kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseksi. Ehdotettu muutos on kannatettava.

Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen etsimiseen ja palauttamiseen liittyy tällä hetkellä monia viranomaisyhteistyöhön liittyviä epäselvyyksiä. Käytännön kokemus on, ettei poliisin virka-apua ole usein saatavilla lapsen etsimiseen ja kiinniottamiseen. Lastensuojelulaitoksen ohjaajalla tai lastensuojeluvirnaomaisella ei ole kiinniotto-oikeutta, eikä tulekaan olla. Voimakeinojen käyttö kuuluu poliisille, ei sosiaalihuollolle. Näin ollen poliisin apu on avain asemassa, jotta nuori saadaan takaisin sijaishuoltopaikkaan. Poliisin aktiivisempi rooli luvattomissa poissaoloissa voitaisiin kokonaisuudessaan tulkita tärkeäksi osaksi poliisin ennalta estävää toimintaa. Muun muassa Sami Isoniemi on ehdottanut poliisille yhä aktiivisempaa roolia luvattomien poissaolojen tilanteisiin, sillä nuoren ollessa luvattomasti poissa on hänellä suuri riski joutua rikoksen kohteeksi tai syyllistyä itse rikokseen. Viranomaisyhteistyön sujuvoittamiseksi tulisi edistää toimintamalleja, jossa sekä lastensuojelu että poliisi ottavat aktiivisen roolin nuoren saattamiseksi turvallisesti takaisin sijaishuoltopaikkaan sekä laatia hallintorajat ylittävä ohjeistus, jossa vastuut olisivat riittävän selkeät. (Isoniemi 2019.)

70 § Eristäminen

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että eristäminen olisi jatkossa mahdollista tehdä vain kiireellisessä tapauksessa sen lisäksi, että se on lapsen tai muiden hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Kiireellisen ja välttämättömän toimenpiteen voisi siten tehdä sekä julkisen että yksityisen ylläpitämässä laitoksessa, kuitenkin niin, että eristämisen maksimiaika lyhennettäisiin neljään tuntiin.

Muutos on perusteltu ja kannatettava, sillä eristämisessä puututaan merkittävällä tavalla lapsen tai nuoren perusoikeuksiin ja sen on tarkoitus olla välttämätön ja lyhytaikainen toimenpide.

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

Esityksen mukaan erityisen huolenpidon jakson aikana käytettävistä rajoituksista tulisi tehdä erilliset päätökset. Näin vahvistettaisiin erityisen huolenpidon jakson hoidon ja huolenpidon sekä kuntoutuksen sisältöä ja vahvistettaisiin lapsen oikeusturvaa. Ehdotettu muutos on kannatettava.

Erityisen huolenpidon jakson aikana olisi mahdollista käyttää 11 luvun mukaisia rajoituksia ja rajoitustoimenpiteitä esitetty pykälä mukaan lukien. Pykälän 2 momentin mukaan lapsen liikkumista voitaisiin rajoittaa erityisen huolenpidon jaksoa koskevaa päätöstä vastaavaksi ajaksi, enintään 90 vuorokautta kerrallaan. Päätöstä voitaisiin jatkaa enintään 90 vuorokautta, jos rajoittaminen on lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta edelleen välttämätöntä.

Sen lisäksi mitä 65 §:n 2 momentissa säädetään, 3 momentin mukaan voitaisiin erityisen huolenpidon jakson ajaksi ottaa laitoksen haltuun lapsen hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät laitteet ja välineet tai rajoittaa niiden käyttöä, jos se on lapsen itseään vakavasti vahingoittavan käyttäytymisen katkaisemiseksi välttämätöntä.

Ehdotettu muutos on perusteltu siitä näkökulmasta, että sillä pystyttäisiin nykyistä paremmin turvaamaan lapsen kuntoutumisen edellytykset.

Oleellista on panostaa sijaishuollon laatuun ja kokonaisvaltaiseen kehittämiseen. Lapsi kiinnittyy laitokseen ennen kaikkea suhdeperustaisen ja lapsen oikeudet tunnustavan työskentelyn kautta – ei rajoitustoimenpitein. Tarvitaan pitkäjänteistä toiminta- ja kasvatuskulttuurin vahvistamista yhä paremmin lapsen oikeudet tunnustavaan suuntaan.

Sijaishuollon työntekijöiden tukeen on panostettava, jotta rajoitustoimenpiteitä säätelevät pykälät tulkitaan ja sovelletaan siten, kuin lainsäätäjä on ne tarkoittanut tulkittavan. Jokaisella työntekijällä on oltava riittävä ymmärrys perus- ja ihmisoikeuksista sekä rajoitusten yleisistä edellytyksistä. Tärkeää olisi, että sijaishuollon työntekijöiden lainmukaista toimintaa tuettaisiin aluehallintovirastojen ennakkollista ohjausta vahvistamalla. Ohjauksen on oltava selkeää ja ristiriidatonta.

17 a. Toteuttaako säännös tätä tavoitetta?

Kyllä pääosin

17 b. Millaisia vaikutuksia ehdotetulla 71 §:ssä säädetyillä erityisillä rajoituksilla näette olevan lapsen päihdehoidon ja -kuntoutuksen toteuttamiseen?

71 §:ssä säädetään erityisistä rajoituksista päihdehoidon ja -kuntoutuksen aikana. Rajoitusten käyttö olisi rajattu vain vaativan sijaishuollon päihdehoidon- ja kuntoutuspalvelun integroituihin laitoksiin. Esityksen 2 momentin mukaan lapsen oikeutta pitää yhteyttä laitoksen ulkopuolella oleviin henkilöihin, joiden henkilöllisyyttä ei kyetä yksilöimään, voitaisiin rajoittaa lapsen päihdehoidon ja -

kuntoutuksen varmistamiseksi. Säännöskohtaisten perustelujen mukaan tämä voi tulla kyseeseen esimerkiksi, kun lapsi ei kerro tai tiedä niiden henkilöiden oikeita nimiä, keneltä hän ostaa päihteitä.

Säännöskohtaisten perustelujen mukaan lapsen hallussa olevat yhteydenpitoon käytettävät laitteet ja välineet voitaisiin ottaa yksikön haltuun tai rajoittaa niiden käyttöä, jos se on lapsen päihdehoidon turvaamiseksi välttämätöntä. Yhteydenpitoon käytettäviä laitteita voivat olla esimerkiksi laitteet joissa on internetyhteys tai laitteelta on muutoin lähetettävissä tai vastaanotettavissa viestejä. Lapsen yhteydenpito lapselle läheisiin henkilöihin on kuitenkin tällaisessa tilanteessa turvattava muutoin.

4 momentin mukaan, jos on todennäköinen syy epäillä, että lapsella on muutoin yllään 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja päihdyttäviä aineita, hänelle saataisiin asian tutkimiseksi tehdä kehon ulkoinen tarkastaminen. Kehon ulkoinen tarkastus käsittäisi lapsen riisuttamisen esimerkiksi ylä- ja alavartalo erikseen paljaana, mutta se ei sisällä onteloiden tarkastusta.

Ehdotetut muutokset voivat edistää sijaishuollon tarkoituksen toteutumista tilanteessa, jossa lapsi on vakavassa päihdekierteessä. Kehon ulkoinen tarkastus on varsin kajoava toimenpide, ja edellyttää ohjauksen ja valvonnan tehostamista, jotta käytäntö ei muodostu sellaiseksi, jossa erityisiä rajoituksia toteutetaan liian kevyin perusteluin.

Oleellista on panostaa sijaishuollon laatuun ja kokonaisvaltaiseen kehittämiseen. Lapsi kiinnittyy laitokseen ennen kaikkea suhdeperustaisen ja lapsen oikeudet tunnustavan työskentelyn kautta – ei rajoitustoimenpitein. Sijaishuollon on oltava rajoitustietoista, muttei rajoituskeskeistä. Tarvitaan myös pitkäjänteistä toiminta- ja kasvatuskulttuurin vahvistamista yhä paremmin lapsen oikeudet tunnustavaan suuntaan.

Sijaishuollon työntekijöiden tukeen on panostettava, jotta rajoitustoimenpiteitä säätelevät pykälät tulkitaan ja sovelletaan siten, kuin lainsäätäjä on ne tarkoittanut tulkittavan. Jokaisella työntekijällä on oltava riittävä ymmärrys perus- ja ihmisoikeuksista sekä rajoitusten yleisistä edellytyksistä. Tärkeää olisi, että sijaishuollon työntekijöiden lainmukaista toimintaa tuettaisiin aluehallintovirastojen ennakkollista ohjausta vahvistamalla. Ohjauksen on oltava selkeää ja ristiriidatonta.

Kehon ulkoisesta tarkastamisesta sekä toimenpiteen suorittamisesta ilmoittamisesta välittömästi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle säädettäisiin lisäksi 4 momentissa. Toimenpiteen ilmoittaminen sosiaalityöntekijälle voi vahvistaa lapsen hyvän huolenpidon toteutumista, mutta tämä edellyttäisi huomattavasti pienempää sosiaalityöntekijäkohtaista asiakasmäärää, kuin tällä hetkellä ehdotetaan.

18. Miten 69 a §:ssä ehdotetut muutokset mahdollistavat luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttamisen?

Säännöskohtaisissa perusteluissa todetaan, että tarkoituksena on ollut täsmentää pykälän ensimmäistä momenttia siten, että se täsmentää lastensuojelulaitoksen ensisijaista sekä ennakoivaa velvollisuutta selvittää lapsen tilanne ja ryhtyä toimenpiteisiin lapsen palauttamiseksi sijaishuoltopaikkaan.

Kuitenkin ehdotettu pykälän muotoilu on sama kuin laissa tälläkin hetkellä:

Jos lapsi on poistunut luvattomasti lastensuojelulaitoksesta (laitos) tai ei palaa sinne ennalta sovitusti luvallisen poistumisen jälkeen, laitoksen on viipymättä ryhdyttävä toimenpiteisiin lapsen etsimiseksi ja palauttamiseksi laitokseen. Lisäksi laitoksen on ilmoitettava lapsen luvattomasta poissaolosta

lapsen sijaishuollosta vastuussa olevalle viranomaiselle. Lapsen olinpaikan selvittyä laitoksen ja lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan viranomaisen tulee yhteistyössä sopia lapsen kuljettamisesta takaisin laitokseen, ellei lapsi palaa laitokseen vapaaehtoisesti.

Lisäksi pykälän 4 momenttia täydennettäisiin niin, että pykälässä säädetty lasta kuljettava henkilö saisi tehdä lapselle 66 §:ssä säädetyin edellytyksin ja tavoin henkilöntarkastuksen kuljetukseen käytettävän auton lisäksi myös erityisestä syystä auton välittömässä läheisyydessä kuljetuksen turvallisuuden varmistamiseksi. Henkilöntarkastuksen tällainen tekeminen edellyttää vahvoja perusteita siitä, että lapsen oma tai häntä kuljettavien henkilöiden turvallisuus tai terveys todennäköisesti on vaarassa ilman henkilöntarkastuksen tekemistä ja että henkilöntarkastusta ei näistä syistä johtuen voida tehdä autossa. Mikäli lapsi on poliisin hallussa, on poliisin mahdollista

tehdä tarkastus toimivaltansa rajoissa. Jos lapsi odottaa hakijaansa toisen lastensuojelulaitoksen tiloissa, sovelletaan tarvittaessa henkilöntarkastusta koskevaa 66 §:ä.

Ehdotettu muutos 4 momenttiin on perusteltu ja kannatettava, sillä lapsella saattaa olla hallussaan aineita tai esineitä, joita on mahdollista käyttää lapsen omaa tai muiden hengen, terveyden tai turvallisuuden vahingoittamiseen.

Luvattomien poissaolojen yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota laitosten henkilöstöresursseihin. Haasteena tällä hetkellä usein on, ettei aikuisresurssi ole riittävä sijaishuoltopaikassa. Perustason ja vaativan tason laitoshoidon henkilöstöresurssin vahvistaminen lainsäädännöllisesti on tärkeää. Aikuisten merkitys on keskeinen nuoren kiinnittämisessä turvallisesti sijaishuoltopaikkaan sekä tilanteiden ennakoimisessa ja rauhoittamisessa. Tärkeää hatkojen ennaltaehkäisyssä on tarkastella, onko sijaishuoltopaikassa riittävästi aikuisia, jotka kykenevät olla läsnä ja toimia nuorille turvallisena tunteiden kanssasäätelijänä sekä ennakoida tilanteiden kärjistymistä. Riittävällä laitoksen aikuisresurssilla voidaan myös turvata se, että yksi työntekijä kykenee irrottautumaan laitoksesta nuorta etsimään ja hakemaan.

Luvattomat poissaolot ovat merkittävä haaste palvelujärjestelmälle ja edellyttävät yhteistyötä sekä ennaltaehkäisemisessä että nuoren löytämisessä ja palauttamisessa takaisin sijaishuoltopaikkaan. Erytisen tärkeää on kehittää toimintaa ylisektorisesti ja yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa sekä kuulla nuoria itse hatkatilanteissa. Luvatta laitoksesta poistuneen lapsen palauttaminen edellyttää lastensuojelulain sääntelyn täsmentämisen lisäksi ja ennen kaikkea hallintorajat ylittävien yhteistyömallien ja -ohjeiden kehittämistä. (Telen 2013.)

Luvaton poissaolo voi merkitä nuorelle uhriutumista: esimerkiksi suurentunutta riskiä joutua kaltoin kohdelluksi tai seksuaalisesti hyväksikäytetyksi vailla aikuisen tarjoamaa suojaa. Luvaton poissaolo altistaa nuoria myös rikoksenteekoon. (Telen 2013, Isoniemi 2019.) Tästä näkökulmasta myös poliisin aktiivisen roolin edistäminen ja ennalta estävän toiminnan vahvistaminen luvattomissa poissaoloissa on keskeistä, jotta nuori ei joudu rikoksen uhriksi tai syyllisty itse rikokseen (Isoniemi 2019).

19. Miten tehokkaasti ehdotettu 73 §:n mukainen säännös toteuttaa eristämisen täytäntöönpanon valvontaa?

Lapsen eristämisestä olisi viipymättä ilmoitettava lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Lisäksi lastensuojelulaitoksen olisi toimitettava aluehallintovirastolle kahden viikon välein ilmoitus lasten eristämisistä. Jos eristämisiä ei olisi, 139 ei siitä tarvitsisi erikseen ilmoittaa.

Aluehallintovirastolle tehtävässä ilmoituksessa olisi mainittava lapsen tunnistetiedot, tiedot

toimenpiteestä ja sen syystä sekä toimenpiteestä päättäneen henkilön nimi. Aluehallintoviraston tulisi hävittää lasta koskevat tunnistetiedot kahden vuoden kuluttua tietojen saamisesta.

Säännöskohtaisten perustelujen mukaan säännös vastaa mielenterveyslain säännöstä eristämisen täytäntöönpanon valvonnasta. Toiminnan lastensuojelulaitoksissa tulisi olla mahdollisimman ”läpinäkyvää”, kuten myös lasten- ja nuorisopsykiatrialla rajoitustoimenpiteitä toteutettaessa. Eristäminen on aina raju, ei-toivottava toimenpide, joka kajoaa syväälle lapsen perusoikeuksiin. Siitä syystä valvojan viranomaisen ja lapsen oman sosiaalityöntekijän tulisi olla tietoinen lapsen eristämisestä. Aluehallintovirastot voivat tehostaa omaa valvontaansa eristysten osalta, jos niille tulisi tieto eristämisistä. Ilmoitusten kautta aluehallintovirastot voivat kiinnittää valvonnassaan erityistä huomiota esimerkiksi, jos jossakin laitoksessa käytetään paljon eristämisiä tai tiettyyn lapseen kohdistuu useita eristämisiä. Säännös mahdollistaisi myös tilastotiedon keräämisen AVI:n kautta valtakunnallisesti. Tällä hetkellä tällaista tietoa ei ole saatavilla.

Ehdotettu säännös on perusteltu ja kannatettava. Toimenpiteen ilmoittaminen sosiaalityöntekijälle voi vahvistaa lapsen hyvän huolenpidon toteutumista, mutta tämä edellyttäisi huomattavasti pienempää sosiaalityöntekijäkohtaista asiakasmäärää, kuin tällä hetkellä ehdotetaan.

Oleellista on myös panostaa sijaishuollon työntekijöiden jatkuvaan osaamisen vahvistamiseen, jotta rajoitustoimenpiteitä säätelevät pykälät tulkitaan ja sovelletaan siten, kuin lainsäätäjä on ne tarkoittanut tulkittavan. Tärkeää olisi, että sijaishuollon työntekijöiden lainmukaista toimintaa tuettaisiin aluehallintovirastojen ennakkollista ohjausta vahvistamalla. Ohjauksen on oltava selkeää ja ristiriidatonta.

20. Miten tehokkaasti ehdotettu 74 §:n säännös kirjaamisveloitteesta ja toimittaminen kuukausittain aluehallintovirastoon toteuttaa rajoitustoimenpiteiden valvontaa?

Pykälä esitetään korjattavaksi 11 lukuun tehtyjen pykälämuutosten mukaisesti. Lisäksi 3 momenttia esitetään tarkennettavan siten, että kirjaamisen sisältö olisi lähetettävä välittömästi tiedoksi 13 b §:ssä tarkoitetun lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän lisäksi lapsen vanhemmille, huoltajille tai muulle lapsen hoidosta ja huolenpidosta vastaavalle henkilölle sekä kuukausittain aluehallintovirastoon. Näin saataisiin jatkossa tosiasiallista tietoa rajoitusten käytöstä, niiden perusteista, määristä ja pituuksista. Säännös vahvistaisi sijaishuollossa olevien lasten oikeusturvaa.

Ehdotettu säännös on perusteltu ja kannatettava. Toimenpiteen ilmoittaminen sosiaalityöntekijälle voi vahvistaa lapsen hyvän huolenpidon toteutumista, mutta tämä edellyttäisi huomattavasti pienempää sosiaalityöntekijäkohtaista asiakasmäärää, kuin tällä hetkellä ehdotetaan.

Toimenpiteiden ilmoittaminen aluehallintovirastoon on myös tärkeää. Tällä hetkellä aluehallintovirastojen ohjaus ja valvonta on kuitenkin riittämätöntä. Oleellista on myös panostaa sijaishuollon työntekijöiden jatkuvaan osaamisen vahvistamiseen, jotta rajoitustoimenpiteitä säätelevät pykälät tulkitaan ja sovelletaan siten, kuin lainsäätäjä on ne tarkoittanut tulkittavan.

Tärkeää olisi, että sijaishuollon työntekijöiden lainmukaista toimintaa tuettaisiin aluehallintovirastojen ennakkollista ohjausta vahvistamalla. Ohjauksen on oltava selkeää ja ristiriidatonta. Tärkeää on myös edistää kaikki sijaishuollon muodot kattavan kansallisen sijaishuoltopaikkarekisterin kehittämistä ja käyttöönottoa, jotta valvonta tehostuu.

21. Ovatko ehdotetut jälkihuollon sisältöä koskevat täsmennykset riittäviä?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 21

Pykälän 1 momenttia esitetään tarkennettavan siten, että jälkihuollon tarpeen kartoittaminen ja jälkihuoltosuunnitelman alustava laatiminen olisi aloitettava samalla, kun sijaishuollon päättämistä valmistellaan. Mikäli on todennäköistä, että lapseen sijoitus kestää tämän täysi-ikäistymiseen olisi jälkihuollon valmistelu aloitettava viimeistään vuosi ennen sijaishuollon päättymistä eli kun lapsi täyttää 17 -vuotta.

Ehdotettu muutos on perusteltu siitä näkökulmasta, että sen avulla kyetään varmistamaan suunnitelmallinen siirtyminen sijaishuollosta jälkihuoltoon. On kuitenkin hyvä huomata, että suunnitelmallinen ja hyvin ennakoitu työskentely edellyttää huomattavasti pienemmän sosiaalityöntekijäkohtaisen asiakasmäärän, kuin nyt ehdotetaan.

Jälkihuollon määrittely 11 § on ongelmallinen ja ristiriitainen sen kanssa, miten lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu on tällä hetkellä lainsäädännössä määritelty 3 §:ssä. Voimassa olevassa 3 §:ssä todetaan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun määritelmästä seuraavasti: Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia. Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto.

Nyt ehdotetussa 11 §:ssä jälkihuolto erotettaisiin lapsi- ja perhekohtaisesta lastensuojelusta: Kunnan on huolehdittava siitä, että ehkäisevä lastensuojelu ja lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu sekä jälkihuolto järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Ehdotettu 11 §:n muutos ei ole kannatettava.

22. Ehdotetaan säädettäväksi uusi laki valtion lastensuojelulaitoksista ja täsmennettävän valtion lastensuojeluyksiköiden tehtäviä vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen integroituna palveluna. Valtion lastensuojeluyksiköiden tehtävänä olisi vaativan sijaishuollon ja perusopetuksen integroidun palvelun, erityisen huolenpidon sekä lastensuojelun jälkihuollon järjestäminen. Vastaisiko ehdotetun lain 2 § vaativan sijaishuollon tarpeisiin?

Kyllä pääosin

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 22

2 §:ssä säädettäisiin valtion lastensuojelulaitosten tehtävistä. Pykälän mukaan:

Valtion lastensuojeluyksikön tehtävänä on, kun lapsen hoito ja huolenpito edellyttää sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnallisesti integroitua tukea, järjestää: 1) lastensuojelulain 49 a §:n mukaista vaativaa sijaishuoltoa; 2) valtion lastensuojeluyksikköön sijoitettujen lasten perusopetusta; 3) erityistä huolenpitoa; ja 4) lastensuojelulain mukaista jälkihuoltoa. Valtion lastensuojeluyksikössä voidaan järjestää perusopetuksen intervallijaksoja lastensuojelulain 36 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaisena koulunkäynnin tukena lastensuojelun asiakkaana oleville lapsille. Lisäksi valtion lastensuojeluyksikkö voi toteuttaa yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa lastensuojeluyksiköiden toimialaan kuuluvaa kehittämis- ja tutkimustoimintaa.

Säännöskohtaisissa perusteluissa ei riittävällä tavalla kuvata, mitä intensiivisyys tarkoittaa, jos kuitenkin henkilöstöresurssia ei esitetä lainsäädännöllisesti nostettavan. Tästä näkökulmasta ehdotus ei vastaa riittävällä tavalla vaativan sijaishuollon tarpeisiin.

Huolena on myös, tuleeko toiminnallinen integraatio toteutumaan tosiasiallisesti. Sektoreiden välisen yhteistyön varmistamiseen on varmasti syytä etsiä myös muita keinoja.

Oleellista on, että vaativa sijaishuolto ja valtion yksiköiden toiminta kytkeytyy tiiviisti tutkimusperustaisen sijaishuollon vahvistamiseen sekä OT-keskusrakenteeseen. Nyt ehdotettu sääntely jättää väljäksi sen, miten tutkimusperustainen kytkentä toteutuu: "Lisäksi valtion lastensuojeluyksikkö voi toteuttaa yhteistyössä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa lastensuojeluyksiköiden toimialaan kuuluvaa kehittämis- ja tutkimustoimintaa".

23 a. Pykälä x tai pykälät x-x §:t ovat hyvät ehdotetussa muodossa.

-

23 b. Muutosehdotus pykälään x:

-

23 c. Muutosehdotus pykälän x perusteluihin:

-

Berg Tuire
Lastensuojelun Keskusliitto